

464

Wlennu Loran - 8280

37761

fr. Podkrajčnik

Prizidevanje - ljubljanski mu

Novomeški prošt zgodovinski

4. 10. 1906.

Fran Nikola Peršič. *Teint*

(1790 — 1797)

Slika iz jožefinske dobe ljubljanskega nadškofa
Mihaela barona Brigida.

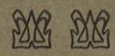

SPISAL

DR. FR. ILEŠIČ.

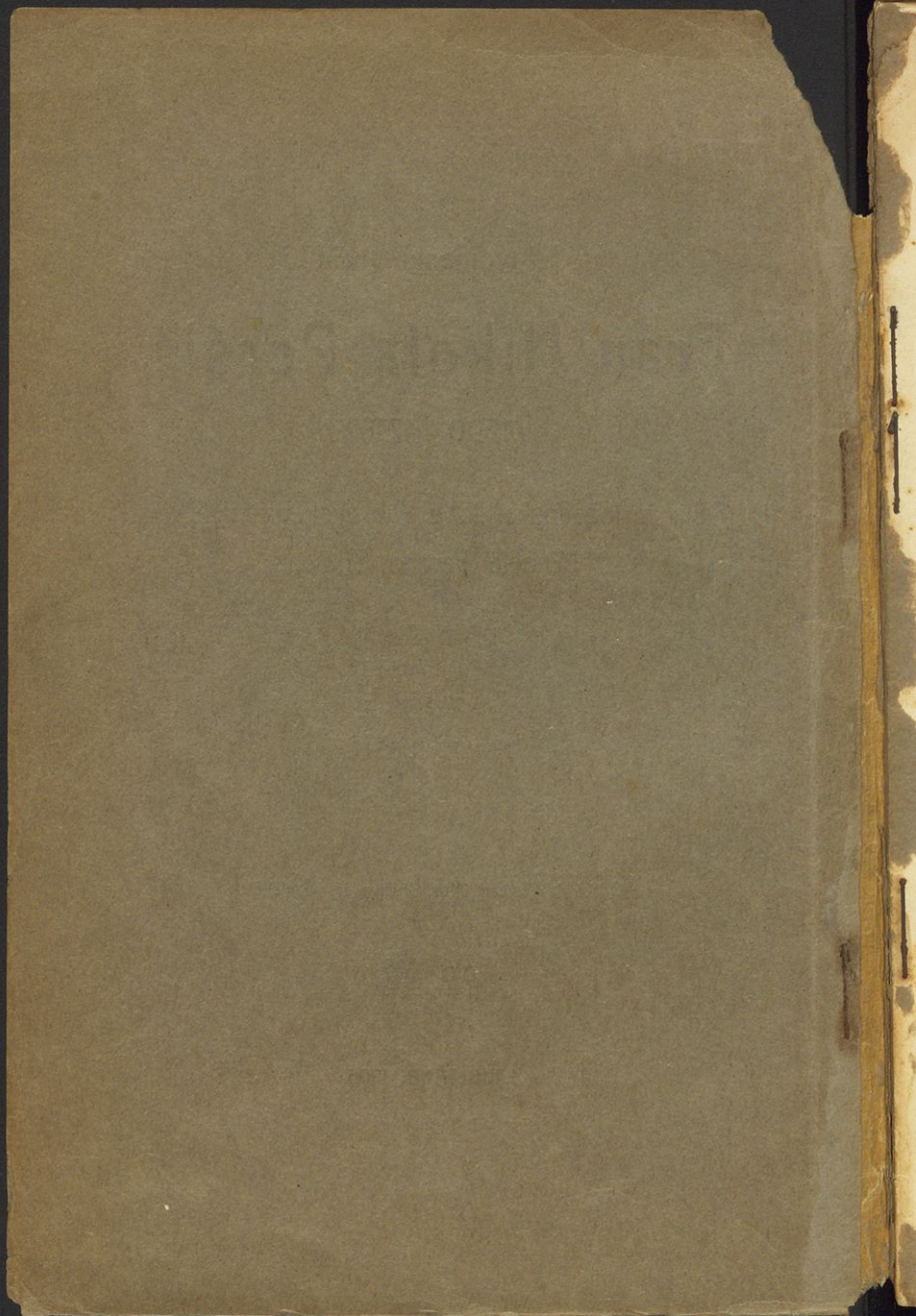

Odtisk iz „Izvestij Muz. društva za Kranjsko“.

LJUBLJANA, 1906.

Natisnila J. Blasnikova tiskarna.

Novomeški prošt

Fran Nikola Peršič.

(1790 — 1797)

Slika iz jožefinske dobe ljubljanskega nadškofa
Mihaela barona Brigida.

SPISAL

DR. FR. ILEŠIČ.

Odtisk iz „Izvestij Muz. društva za Kranjsko“.

LJUBLJANA, 1906.

Natisnila J. Blasnikova tiskarna.

Nov 1919

Nov 1919

Nov 1919

Nov 1919

Nov 1919

Nov 1919

Nov 1919

Nov 1919

030032613

Nov 1919

Nov 1919

Nov 1919

Novomeški prošt Fran Nikola Peršić (1790—1797).

(Slika iz jožefinske dobe ljubljanskega nadškofa Mihaela barona Brigida.)

Napisal dr. Fran Ilešič.

Novomeški prošt Fran Nikola Peršić je tisti Peršić, ki ga imenuje Šafařík v svoji »Geschichte der südslav. Lit.« III. 83 med hrvatskimi pisatelji. Šafařík poroča o njem: »Frano Niko Peršić (1789) Doctor der Theologie, Domherr der bischöflichen Kathedrale zu Laibach und Unterpräfekt des Generalseminariums zu Graz«. Peršić je izdal l. 1789. v Gradcu za isterske Hrvate dva katekizma in iz njunih naslovov so očitno vzeti oni podatki.

Več se do sedaj ni znalo o tem istersko-hrvatskem pisatelju in poznejšem novomeškem proštu. In vendar je njegov pojav kakor pomemben za zgodovino jožefinizma na našem jugu tako tudi zanimiv radi usode, ki je končno zatekla tega nad vse vnetega jožefinca.

Leta 1797. je bil nenadno upokojen in interniran; najprej mu je bila odkazana Ljubljana, da bi tu bil pod nadzorstvom nadškofa in deželne vlade, pozneje pa Pazin z ostrim ukazom pazinskemu proštu, »unter eigener Dafürhaftung und der strengsten Verantwortung keinesdings zugestatten, daß sich benannter gewesener Probst zu Neustädtl willkürlich von Mitterburg entfernen dürfe und überhaupt dessen Lebenswandel genau und gewissenhaft beobachten soll (!)«.

Nastopna slika tega izrazito jožefinskega svečenika, rojenega v Lovranu v Istri, in sicer iz rodbine tistih Peršićev, ki so l. 1792. dobili plemstvo »von Köstenheim« — ta rodbina še živi sedaj v Lovranu — je sestavljena po arhivskih virih¹⁾.

Tu razpravljam o Peršićevem delovanju na Kranjskem. Njegovo prizadevanje za kulturno izobrazbo Istre in njegovo

¹⁾ Najbogatejši vir mi je bil arhiv deželne vlade v Ljubljani, dalje ljubljanski ordinarijatski arhiv, arhiv graške univerze, župni arhiv v Lovranu in Tinjanu v Istri.

pisateljsko delo hočem opisati v »Radu« jugoslovanske akademije v Zagrebu.

Uvod tej razpravi je članek o ljubljanskem nadškofu Brigidu, ki sem ga objavil v prvem snopiču letošnjih »Izvestij«. Zakaj Peršičevo delo je v najtesnejši zvezi z vlado nadškofa Brigida (1787—1806).

§ 1.

Peršić v Novem Mestu (1790—1797).

Predno je Peršić postal prošt novomeški, je bil vice-ravnatelj jožefinskega generalnega semenišča v Gradcu. V generalnih semeniščih so se bogoslovci vzgajali v duhu in pod nadzorstvom jožefinske države.

Brž po smrti Jožefa II. je njegov naslednik Leopold II. (20. maja 1790) ukinil generalna semenišča ter zopet škofom poveril vzgojo svečeniškega podmladka, zajedno pa je (12. avg.) odredil, da naj se rektorjem in vice-rektorjem opuščenih generalnih semenišč dajo »dostojne kuratne nadarbine«.

Vice-rektorju Peršiću ni bilo treba dolgo čakati na tako prebendo. Dne 23. septembra 1789 je bil umrl prošt novomeški Jos. Jabačin; dva dni pozneje je ordinarijat že razpisal proštijo za rok šestih tednov. Med kompetenti Peršića ni bilo; ordinarijat je na prvem mestu predlagal Ivana Rodeta, na drugem barona Zierheima, a stvar se je radi nove davčne osnove za urbarijalne pristojbine zavlekla tja do julija sledečega leta (1790)²⁾. Med tem je bila odločena usoda generalnih semenišč in Peršić se je 27. julija tega leta pridružil kompetentom za proštijo. Notranjeavstrijska duhovna komisija v Gradcu je že dva dni potem predlagala dvorni pisarni, »daß diesfalls dem hierortigen Seminarium Vicerektor Franz Niklas Persich sowohl in Rücksicht seiner erprobten Eigenschaften und beim Seelsorger- und Lehramte sich erworbenen Verdienste, als des mit Auflösung des Generalseminariums bis zu einer anderweitigen Beförderung

²⁾ Natančneje o tem v »Izvestjih muzejskega društva za Kranjsko« XIV, str. 8. sl.

ihm zustehenden Quiescentengehaltes der Vorzug vor anderen Kompetenten umso eher eingeräumt werden dürfe, als auch das Laibacher Ordinariat seine Verdienste ganz wohl anerkannt haben muß, da selbes aus eigener Bewegung vor einigen Jahren ihm die ansehnliche Würde eines Titular Domherrn an seiner Metropolitankirche erteilte ³⁾).

V smislu tega predloga je cesar dne 17. septembra Frana Nikolo Peršiča imenoval proštom novomeškim, »wenn derselbe der bei diesem Pfarrsprengel erforderlichen windischen Sprache kundig ist, worüber sich also derselbe bei Ihm Gubernium noch auszuweisen und dasselbe sodann die Anzeige anher (v dvorno pisarno) zu machen hat«. Peršič se je brž, še meseca septembra, izkazal »mittels eines bewährten Zeugnisses, daß er die erforderliche Kenntniss von der krainerischen Sprache vollkommen besitze«; dvorna pisarna je 12. oktobra vzela na znanje, da je Peršič zmožen »kranjskega jezika« ⁴⁾).

Zahteva dvorne pisarne o znanju slovenskega jezika izvira iz določbe, ki je bila dana pol veka prej v nekem konkretnem

³⁾ Kdaj je postal Peršič kanonik ljubljanski, nisem mogel dognati. Leta 1786. še ni imel te časti; dana mu je bila najbrž še le po l. 1787., ko je Ljubljana namesto Gorice za naš jug postala nadškofija in je Istran Brigido zasedel stolico ljubljanskih vladik. — Brigido se je tem laže mogel sprijazniti s kandidaturo Peršičevo, ker mu je Peršič bil isterski zemljak, Peršičev starejši brat tovariš v študijah in ker je takemu jožefincu, kakoršen je bil nadškof Brigido, moral osobito ugajati zastopnik tako odlično jožefinskih naprav, kakor so bila generalna semenišča. Tudi je Peršič baš eno leto pred svojo kandidaturo za Novo Mesto v predgovoru enega svojih katekizmov poveličeval nadškofa Brigida.

⁴⁾ Izraz »krainerische Sprache« mesto »windische Sprache« je uvedel očitvidno gubernij v svojem izvestju z dne 2. oktobra. Po vsej priliki je prvi izraz izpremenil Kranjec Ivan Nepomučan Edling. Kdo drug bi bil takrat mogel v Gradcu dati izpričevalo o slovenskem jeziku? — Novomeščani so pozneje, ko so bili v kulturnem boju s svojim proštom, Peršiču očitali, da ne zna niti nemški, niti slovenski. V tem oziru je pripomniti, da se je istodobnim štajerskim župnikom zdel »kranjski jezik« čisto neumljiv. Sicer pa so takrat v Novem Mestu odločevali Nemci, ki so dakako poznali le novomeško narečje.

slučaju ter odrejala, da v Novem Mestu ne more postati nikdo kanonik, kdor ne zna slovenskega in nemškega jezika ⁵⁾).

Že 30. septembra 1790 je graški gubernij javil ljubljanskemu ordinarijatu, da je novomeška proštija podeljena Nikoli Peršiču, vicerektorju opuščenega generalnega semenišča. Dne 21. novembra je bil Peršič ustoličen in dva dni potem je že uradoval ⁶⁾).

Tako je torej postal Peršič prošt novomeški; a med duhom graškega generalnega semenišča in svetu malo pristopnega takratnega Novega Mesta je bila velika razlika. Kakor ogenj in voda tako so se zlagali odločno jožefinski novi prošt in pa novomeški frančiškani. Boj je bil neizogiben.

Peršič in novomeški frančiškani.

Kranjski frančiškani so bili predmet pozornosti dunajske vlade že pred prihodom Peršičevim v Novo Mesto. Baš teološke študije kranjskih frančiškanov so bile osobito povod, da se je na Dunaju začelo misliti na ustroj generalnih semenišč; do l. 1781. se je kranjskim frančiškanom videlo nemogoče, da bi se teološke študije v njihovih samostanih ujemale s študijami po vseučiliščih; zato jim je študijska dvorna komisija zapretila z ukinjenjem njihovih študij ter njihovemu provincijalu poslala primerek predpisov za dunajsko bogoslovno fakulteto, češ, da se ne zdi dovolj poučen o študijah po vseučiliščih ⁷⁾).

⁵⁾ Vrhovec, Zgodovina Novega Mesta (1891), str. 213.

⁶⁾ Vrhovec, Zgodovina Novega Mesta, str. 232. omenja prošta Peršiča, a pogrešno navaja letnico 1791. Vsled dvornega ukaza je prejšnji vicerektor Peršič imel pravico do vicerektorske plače do 21. septembra 1790, od tega dne pa do 6. oktobra, ko mu je bila izročena ordinarijatska konfirmacija, je užival vicerektorsko pokojnino (ob opustitvi generalnih semenišč je bilo določeno, da naj imajo njih rektorji, dokler bi ne dobili nadarbin, pokojnino 500 fl., vicerektorji pa 400 fl., ako pred svojim službovanjem v generalnem semenišču niso imeli več). Ker je Peršič že oktobra dvignil vicerektorsko plačo za zadnje četrtletje, je moral decembra kameralnemu plačilnemu uradu vrniti 60 fl. 25 ³/₄ kr.

⁷⁾ Zschokke, Die theologischen Studien u. Anstalten, 382.

Posebe se je frančiškanov novomeških tikal cesarski ukaz z dne 5. maja 1789, s kojim je bil novomeški pater Kastulus Weibl »wegen eines heimlichen Briefwechsels mit Rom« izključen od vseh služeb (»Bedienstungen«, »Strafe der Unfähigkeit«). A po smrti cesarja Jožefa II. ga je gubernij 26. junija 1791 ipak imenoval prefektom novomeške gimnazije, ki je bila v rokah frančiškanov⁸⁾.

Ta frančiškanska gimnazija ni posebno slula. Od nje ustanovitve 1746 do 1796 so učili v vseh šestih (odnosno od l. 1776. petih) razredih le trije učitelji⁹⁾ ter se je baš leta 1776. tožil grof Torres, ki je prišel nadzorovat kranjsko šolstvo, da je novomeški zavod zavetišče »für alle nichtsnutzigen Schüler, die man in Laibach oder Karlstadt ausgeschlossen . . . Es wurde dort der Jugend schlechtes Latein durch Schläge eingeprägt¹⁰⁾.

S temi frančiškani je začel novi prošt borbo v cerkvi in šoli; v tej borbi ga je podpirala deželna vlada in nadškofijski ordinarijat, a okrožni urad novomeški je stal na strani frančiškanov.

Jožefinski teologi se nikakor niso zlagali z različnimi pobožnostmi osobito v samostanskih cerkvah. Govoreč o »Andächtelei« križevega pota, so trdili, da ta pobožnost predočuje ljudstvu »neevangeljske in neistinite reči«. Bili so tudi zoper takozvano 40 urno molitev, nazivajoč jo »jezuitsko pobožnost« in Marijina pesem o rožnem vencu jim je bila »pravi škandal« (Brunner Seb., *Mysterien der Aufklärung*, 450, 435—436.)¹¹⁾.

⁸⁾ Arhiv deželne vlade, fasc. 81, 4673, 2208.

⁹⁾ Zabeležil sem si odlok dvorne pisarne z dne 10. maja 1777, naj bi se za Novo Mesto plačala dva nova učitelja, frančiškani naj bi se obdržali za verouk in prvi pouk v latinščini. Mislilo se je pač na izpremembe, a odredba je očitno ostala na papirju.

¹⁰⁾ Helfert, *die österr. Volksschule* I. 403. Tudi »Letopis Matice Slovenske« 1894, 296. — Primeri prizore iz novomeškega dijaškega življenja v Vrhovcu, op. cit. 252 sl. in pa poročilo o Miklošiču na varaždinski gimnaziji v Murkovem spisu »Miklosichs Jugend- und Lehrjahre«.

¹¹⁾ Zoper take pobožnosti je dakako postopal že Brigidov prednik Herberstein. Pohlin poroča v »Bibl. Carn.« o pridigi ljubljanskega kapucince patra Avellina, ki jo je ta-le imel »bei Gelegenheit des jährlichen

Že l. 1791. je prosil Peršić knezonadškofijski ordinarijat »um Loszählung der Kanoniker zu Neustädtl von dem Chor-gebete«. Ni se mu zdelo potrebno, da bi kanonik moral moliti predpisane molitve baš v cerkvi, osobito ako ima drugih poslov; zato je l. 1792. pisal deželni vladi: »Ob (der Kanoniker Josef Sterbenc) dieser Pflicht des täglichen Chorbetens zu nahe treten, wenn er sie der Schule und der Schularbeiten wegen manchmal zuhause erfüllte, geruhe die hochlöbliche Landeshauptmannschaft selbst gnädigst zu bestimmen«.

Direktno se je obrnil istega leta proti nazorom novo-meških frančiškanov, ki baje uče: »Den Rosenkranz in den Tag hinein recitieren, heißt der beste Christ und Mensch sein«, in ostreje istega leta še enkrat: »Der Pöbel, welcher es nun schon einmal gewohnt ist, mag immerhin Gott vorzählen, wieviel er betete (?); mag immerhin mit dem Unser Vater und Ave Maria den Unendlichen bitten, ihm danken und fürbitten und die Heiligen anrufen: aber Erzieher sollten dieses Gebet im wahren Lichte der Jugend zeigen und den Kreuzweg, der durch viele oft unüberlegte Vorstellungen dem Weisen zum Skandal und dem Kurzsichtigen zur Gelegenheit wird, sich die materialsten Begriffe von der geistigen Religion Jesu und der Absicht seines Leidens zu machen, ohne begrenztete Erklärung immermehr geradezu empfehlen¹²⁾.

Zato je do l. 1797. bil v Novem Mestu zabranjen križni pot, 40 urna molitev in rožnovenčna pobožnost; to izvajam iz prošnje, ki jo je meščanstvo navedenega leta (19. januarja) poslalo na oblastvo; prosili so namreč meščani dovolitve »von

Titularfestes einer hochlöblichen Bruderschaft Redemptoris mundi, dabei zugleich das 40 stündige Gebet bei ausgesetztem hochwürdigem Gute zur schuldigsten Danksagung der vor 183 Jahren abgewendeten Pestseuche gehalten wurde«; z dovoljenjem dunajske cenzure je bila propoved tiskana leta 1782. A Pohlin pripominja: »Ad calcem huius concionis legere est interdictum episcopi Labacensis Caroli ab Herberstein, quod huius concionis causa in concionatorem evibravit«.

¹²⁾ Arhiv deželne vlade, fasc. 81, 4673, 5597.

Andachtsübungen«. Ordinarijat je (23. januarja) rešil prošnjo v tem smislu, »daß auf die Aufführung des Kreuzweges keineswegs, wohl aber auf eine des Jahres einmal einzuleitende Andacht des vierzigstündigen Gebetes und wenn es das Volk verlangt, an Frauentagen abzubetenden Rosenkranzes anzutragen wäre«, a prošt naj določi, kje da bi se vršile te pobožnosti¹³⁾. Zdi se, da so si Novomeščani tega leta že oddihali; Peršiću se je bližal konec slave; zato ta prošnja.

Umevno je, da je mož s takimi nazori skušal frančiškane izpodriniti tudi v šoli. In v istini jim je vsled prizadevanja prošta Peršića bilo leta 1792. vzeto vodstvo gimnazije ter ustanovljeno, da bodi odslej prefekt (ravnatelj) gimnazije in ravnatelj »glavne šole« eden izmed kanonikov.

Peršić je bil uverjen, da frančiškanska vzgoja ne more ustrezati niti človeškim niti državljanskim idealom:

»Kumba (?), das einst blühende und neidenswerte Reich, trete auf und zeige die schrecklichen Wunden, welche ihm die Franciskaner Erziehung so unbarmherzig schlug«; bili so sicer tudi med gojenci frančiškanskimi taki, ki so nazadnje postali dobri državljani, a ti so popolnoma odložili načela, ki so jih bili dobili od frančiškanov.

Te nazore je delil s Peršićem i ordinarijat, odnosno nadškof Mihael sam, veleč, »es sei unwidersprechlich, daß das

¹³⁾ Šlo je tu za cerkev, v kateri naj bi bile one pobožnosti. V tem oziru je Peršić že v začetku svojega proštovanja predlagal, naj se mestna župnija premesti v frančiškansko cerkev; ta predlog je očitno šel za tem, da bi prošt dobil v oblast frančiškansko cerkev in mogel potem v njej izpremeniti značaj božje službe, vendar Peršić ž njim ni uspel (Arhiv deželne vlade, fasc. 81, 5905, rekurz provincijala Antona Jevnikerja na cesarja z dne 23. julija 1792). Nasprotno je prosilo Novo Mesto, da bodi služba božja v frančiškanski cerkvi; Peršić je tej prošnji dne 3. februvarja 1792 dodal, da dovoli to samo tedaj, ako se frančiškanska cerkev in zakristija prepusti popolnoma njegovi direkciji (Ordinarijski arhiv v Ljubljani). — Istega leta je poročal Peršić ordinarijatu tudi o delopustnem zvonjenju (»Feierabendgeläute«); kako, tega ne vem; najbrž je bil zoper zvonjenje.

Bettelmönch-Institut dem Lehramte und der Erziehung der Jugend ganz entgegengesetzte Pflichten von ihren Gliedern fordere«.

Baš tako je mislila o frančiškanih tudi deželna vlada kranjska: »Das Institut der Mönchsorden ist zu bekannt, als daß es notwendig wäre, die Nutzbarkeit oder Schädlichkeit desselben in Absicht auf die Erziehung zu detaillieren . . . Es müssen Ausnahmen von der Regel sein, wenn Franciskaner den Geist, den sie als Mönche eingezogen haben, als Lehrer verleugnen, wenn sie, die in der Entfernung von der Gesellschaft den höchsten Grad der Vollkommenheit suchen, der Jugend die gesellschaftlichen Pflichten mit Achtung und Wärme einflößen sollen«.

Peršić in frančiškani so znali brž, ko so bili vkup v Novem Mestu, s kom da imajo posla. Peršić ni, tako se zdi, prvo leto niti prisostvoval vsem izpitom, »um sich den schelen Blicken dieser sehr eifersüchtigen Mönche nicht auszusetzen«. Razmerje je bilo tako hladno, da je frančiškan-prefekt l. 1791. k razdelbi premij povabil prošta po enem dijaku, ne po katerem učitelju ali sam. Peršić je že tedaj (septembra 1791) predlagal okrožnemu glavarju, naj mu pomaga dobiti nadzorstvo šol, a okrožni glavar mu ni ugodil.

Med tem pa so se na gimnaziji dogodile stvari, ki so Peršiću dale orožje v roke.

V šolskem letu 1789/90 je bil učenec novomeške gimnazije Štefan markeze Pietragrassa, ki je imel tržaško štipendijo 60 fl.; sledečega leta ga ni bilo v Novem Mestu, marveč je bil na inženêrski akademiji na Dunaju; proti koncu šolskega leta 1790/91 se je povrnil z Dunaja, hoteč v Novem Mestu študije nastaviti; tedaj sta mu pa prefekt gimnazije, frančiškan o. Alan Makovic, in profesor o. Kalist Weibl dala izpričevalo prvega reda, ki se je glasilo za leto 1790/91, torej za leto, ko Štefana Pietragrassa vobče ni bilo na gimnaziji novomeški. S tem izpričevalom je Štefanova mati mesto stare, že izgubljene štipendije sinu v Trstu dobila novo štipendijo. Ta »falsum«

je prišel na dan ter sta bila frančiškana Makovic in Kalist Weibl z dvornim dopisom z dne 23. marca 1792 »nicht allein derb verwiesen, sondern auch zu allen Ehrenstellen ihres Ordens unfähig erklärt«¹⁴⁾.

A zadnji povod, da je prošt Peršič vstal zoper frančiškansko vodstvo gimnazije, je bil, se zdi, dogodek, ki se je pripetil o pustu l. 1792. Učenec tretjega (gramatikalnega) razreda Fran pl. Wiederkehr je poprosil prefekta o. Kastula Weibla in svojega profesorja o. Kalista Weibla, da bi mu bilo dovoljeno, s svojo gazdarico iti na bal; brata Weibl sta mu to sicer dovolila, a profesor Kalist mu je prepovedal plesati. »Ich aber tanzte auf das Zureden der Frau Kreiskommisärin Zollmann etwas deutsch und minuet«, je izpovedal, zaslišan o tem, Wiederkehr; »darüber ließ mir der P. Kalist Weibl öffentlich in der Schule durch den Familias unter einiger Verhöhnung beiläufig 8 oder vielleicht mehr Streiche mit der Rute geben«¹⁵⁾.

Peršič, ki je bil s komisarjem Zollmannom dobro znan, je sedaj 11. marca »zum allgemeinen Wohl« direktno dvoru poslal predstavko o nedostatih frančiškanskega šolstva, zajedno pa tudi o sredstvih, kako bi se jim moglo odpomoči. To svojo predstavko je natančneje razjasnil z vlogo deželni vladi z dne 22. maja istega leta.

Prošt Peršič se je pritoževal, da frančiškani dajejo mladeži »schiefe Begriffe von der Religion und den Pflichten des Bürgers«, osobito je naglašal, da preko mere negujejo zaupanje v svetnike, zlasti frančiškanskega reda, ter iznašajo miracula, ki jih cerkev ni potrdila, da mladeži preveč vsiljujejo rožni venec, kakor da bi brezmiselno recitovanje molitev bilo bistvo kristjana in dobrega

¹⁴⁾ Arhiv dež. vlade, fasc. 81, 2670; ordin. arhiv. — PietrAGRASSI so bili lastniki graščine »Pred malim dvorom« (Neuhof); prim. Hoffovo »Hist.-statistisches Gemälde vom Hërz. Krain 1808, I. str. 15, II. 171.

O inženerski akademiji na Dunaju gl. n. pr. »Intelligenzblatt der Annalen der Literatur u. Kunst«, septembra 1803, št. 25 in 26.

¹⁵⁾ »Von Wiederkehr« v Ljubljani, gl. Hoffovo »Top.-stat. Gemälde« 1808, I. 121.

človeka, takisto križev pot, a na drugi strani da prezirajo izvestne stanove in mladeži ne uče, kako se z izvrševanjem dolžnosti more v vsakem stanu doseči blaženost kakor na tem tako na onem svetu; o svetotajstvu zakona da govore prezirno, kakor da človeku vzame nedolžnost, ter zamerijo mladeničem, ako si izberejo posvetnega svečenika za izpovednika; malomarne učence kaznujejo s slušanjem maš in molitvijo križnega pota — kar je protivno pravim pojmom verozakonskim in zajedno zdravi pedagogiki. Frančiškani greše, kaznujoč preostro, kakor je kaznoval Frana pl. Wiederkehra profesor o. Kalist Weibl, metodike verozakonske ne znajo, a za to uče mladež deklamovati govore v bombastičnem jeziku in z nenaravnim spakovanjem.

Na temelju teh činjenic je predlagal Peršić, da se o. Kalist Weibl, ki je poleg tega zapleten v »falsum«, odstrani od učiteljevanja ter se na njegovo mesto postavi njegov brat, tedanji prefekt o. Kastulus Weibl, a prefektura gimnazije in ravnateljstvo glavne šole naj se poveri kakemu novomeškemu kanoniku. Peršić predlaga za to mesto kanonika Josipa Sterbenca, ki zahvaljuje svojo izobrazbo generalnemu semenišču v Gradcu ter je z ozirom na neprikorno življenje in obširno znanje za ta posel najpripravnější.

Na zadnje je naglasil Peršić, da bi mladež pridobila le tedaj, ako bi se vzgoja dala trem posvetnim svečenikom v roke, kar prepušča deželni vladi na pomišljanje; za ta slučaj se je obvezal Peršić s svojim kolegijem, da bi v sili supliral učitelje.

Okrožni urad, ki se je čutil užaljenim, ker je Peršić mimo njegove nadležnosti (kompetentnosti) svojo predstavko z dne 11. marca poslal direktno na Dunaj ter mu je svoje razjasnjenje z dne 22. maja izročil s prošnjo, naj jo odpošlje neotvorjeno, se je izjavil proti Peršiću že v svojem mnenju z dne 16. aprila, češ, da ne zna, kam meri proš z izrazom »schiefe Begriffe von der Religion und Bürgerpflichten«, pri izpitih da je vse v redu, kaznjenje Frana Wiederkehra je že ukorjeno, stvar s Kalistom

Weiblom že izvršena, a da predloženi kanonik Sterbenc brez velike škode dušebrižništva — in vendar je z ozirom na to on in kanonik Perušić bil izbran za to dostojanstvo — ne more biti prefekt in ravnatelj. Temu je dodal okrožni urad še dne 25. maja, ko je poslal deželni vladi razjasnenje Peršičevo, da se o prigovoru Peršičevem radi metode ne more izjaviti, češ, da se prošt ozira le na svojo v Istri in Liburniji uvedeno metodo, o kateri tam ni nič znano — torej v Novem mestu nič niso znali o takozvani katehetični metodi — a da bi prošt težko vršil učiteljski posel »aus Mangel der deutschen und krainerischen Sprache«.

Knez nadškofijski ordinarijat je v svojem izveštvju z dne 14. junija, podpisanem od nadškofa Mihaela samega, pristal povsem na predloge Peršičeve, »ohne alle vom Herrn Probst beigefügten Gründe gutzuheißen«, ter jih podprl z novimi razlogi s stališča dušebrižniških dolžnosti in šolskih sposobnosti posvetnega svečeništva, nadejajoč se očitvidno, da v Novem Mestu ne bode več dolgo frančiškanov »wegen Mangels an Ordensgliedern und wegen Mangels des Nachwuchses«.

Tudi deželna vlada, ki ji »od prošta navedene činjenice niso došle nenadno«, bi videla najraje, da bi država ne trpela več konventa v Novem Mestu in mu ne poverjevala vzgoje mladeži, ter se je dne 7. julija »im Zusammenhang der Gründe des Ordinariats und derjenigen, was schon von der Notwendigkeit, dem Einflusse der mannigfaltigen Schulgebrehen durch bessere Grundsätze und Beispiele entgegenzuwirken, gesagt wurde«, dvorni pisarni izjavila v smislu Peršičevega predloga, da se gimnazijska prefektura in ravnateljstvo glavne šole more poveriti kanoniku Josipu Sterbencu z zakonito odvisnostjo od okrožnega glavarja in deželnega študijskega konsesa brez plače iz študijskega fonda.

V smislu tega izveštja deželne vlade je bil z dopisom dvorne pisarne z dne 26. julija 1792 (Kressel!) kanonik Josip Sterbenc imenovan prefektom gimnazijskim in ravnateljem glavne šole ter je bilo odredeno: »Solange das Gymnasium und die

Hauptschule dem Franziskanerinstitut anvertraut bleibt, muß sich die politische Aufsicht darauf beschränken, daß sie den von dem Probstem bemerkten schiefen Begriffen von der Religion und den Pflichten des Bürgers — okrožni urad je bil izjavil, da v tem oziru ni nič opazil — wie überhaupt jedem nachteiligen Einflusse auf die öffentliche Erziehung durch bessere Grundsätze und Beispiele entgegentrete«, a to se mora pričakovati od okrožnega urada in prošta, ki je za izpravnost verstva v svojem okrožju odgovoren¹⁶⁾; da se odpomore zlorabi kazni, si morajo frančiškani odslej za vsaki slučaj dobiti dovoljenje novega prefekta —, v težjih slučajih okrožnega glavarja.

Peršić je uspel, frančiškani so bili poraženi.

Zaman so rekurirali. Že tri dni prej nego je Strbenc bil imenovan prefektom, torej 23. julija 1792, je frančiškanski provincijal o. Anton Jevniker poslal na Dunaj prošnjo, naj se gimnazija i nadalje pusti frančiškanom ali se naj da stvar vsaj preiskati nepristranski komisiji. Dvorna pisarna ga je opozorila na odlok z dne 26. julija (to je, na že izvršeno imenovanje Strbenca). Aprila leta 1793. so frančiškani novomeški obnovili rekurz; brata Kalist in Kastul Weibl sta celo šla na Dunaj, da bi cesarju dokazala svojo nedolžnost; zahtevali so frančiškani, naj se vse preišče »na licu mesta«. Toliko se jim je ugodilo, da je dvorna pisarna od deželne vlade zahtevala »mnenje«, a ker se je deželna vlada odločno izrekla proti obnovi preiskave, je bil frančiškanski novomeški konvent s svojo prošnjo odbit, prav tako kakor s ponovljenim rekurzom iz julija meseca 1793.

Iznova so rekurirali jeseni 1793, ko se je Strbenc zahvalil na prefekturi, a bili so zopet odkazani na odredbo z dne 26. julija 1792, »wobei es sein unabänderliches Bewenden hat« ter jim je z dvornim dopisom z dne 23. decembra 1793 bila zabranjena »alle weitere Behelligung ernstlich und mit Bezeigung des gerechten Unwillens seiner Majestät«.

¹⁶⁾ Beseda »prošt« je v dopisu deželne vlade okrožnemu uradu podčrtana.

Lahko si mislimo, kako je frančiškane dirnil odločni postopek Peršičev proti njihovemu zavodu, osobito ker Peršičev prednik prošt Jabačin v šolskih stvareh ni baš novotaril. Ne smemo se torej čuditi, da je frančiškanski kronist o. Kastul Weibl, misleč brez vsake sumnje na Peršiča, napisal te-le ostre besede: »1793., als die verderblichen irreligiösen Ideen französischer und anderer Freiheitsschwindler auch in useren Gegenden bei den Gebildeten willkommene Aufnahme gefunden und mithin die Franziskaner als Gegner solcher Ansichten auch nicht mehr fähig erscheinen, die Jugend dem verkehrten Zeitgeiste gemäß zu erziehen«¹⁷⁾.

¹⁷⁾ Kastul Weibl, rojen v Novem Mestu 1741, pisec več verskih spisov (našteti so v Hoffovem »Hist.-topogr. Gemälde« II. 52—53) ter samostanske kronike od 1775 (1773 ?) do 1794; provincijal 1784, prefekt gimnazije od 1769—1775 in 1791/92 (zajedno i učitelj grškega jezika). Tri in dvajset let je deloval na šolskem polju, ko je prefekturo moral pustiti Strbencu, a učitelj je ostal dalje. Leta 1789. je bil radi tajnega dopisovanja z Rimom spoznan nesposobnim za mesto načelnika v redu; l. 1794. je prosil provincijal in vsa provincija, da bi se mu opustila ona kazen, a cesar prošnje ni uslišal. Provincijal Jevniker je l. 1792. zatrjeval o njem, da se je, 23 let učeč razne stroke, v korist občinstva vedno odlikoval tako slavno, da mu niti protivniki niso mogli krajšati zaslužene hvale — in v istini Peršič sam ga je predlagal učiteljem i nadalje ter je deželna vlada pristala na ta predlog »bei seiner bekannten vielen Geschicklichkeit«. — Manj znamenit je bil njegov brat o. Kalist Weibl. Bil je učitelj 2. in 3. gramatikalnega razreda. Radi gori omenjenega »falsuma« je bil marca l. 1792. zajedno z Makovcem ostro kaznovan ter mu je bilo povedano, »diese gemilderte Strafe noch für Gnade anzusehen, maßen er sich durch dieses sein Verbrechen einer schweren Kriminalahndung schuldig gemacht hat«. Deželna vlada, uverjena, da on vsled tega ne more več učiteljevati »mit dem gebührenden Anstand«, je zahtevala od provincijala drugega sposobnega učitelja, a ga je na zadnje iz šolsko-didaktičnih ozirov pustila do konca šolskega leta. Potem je bil izprva namenjen za pomožnega duhovnika v Ribnici, a na njegovo prošnjo z dne 27. septembra 1792 je bil rešen tega mesta ter bil imenovan provizornim učiteljem na novomeški normalki (Kako to, da je v »Instanzkalender für das Herz. Krain 1793« o. Kalist učitelj 2. in 3. gramatikalnega razreda?) — na njegovo mesto na gimnaziji je provincijal predlagal o. Burkharda Krammerja iz Brežic. Vsled opetovanih prošenj se je z

Peršić in kanoniki.

Leta 1788. so bili v Novem Mestu sledeči kanoniki: Jenič Gregor, 72 let star; Tomo Vulovič, 47 let star; Anton Mertl pl. Mitterberg, 47 let star; Fran Nikola Vermati de Vermersfeld, 40 let star.

Vse te kanonike je Peršić l. 1790. še našel v Novem Mestu. Za njegovega proštovanja je bil (1791?) kanonikom imenovan Anton Perušić, ki je prej bil »officii notarius et concionator ordinarius«, nadalje l. 1792. Jos. Strbenc, potem l. 1793. namesto Strbenca Mihael Hofman, a ko je l. 1796. resigniral Mertl, je prišel na njegovo mesto Juri Grahek, ki je bil brž Peršiću dodan kot »proparochus«. Ko je stari Jenič umrl, je bil (1798) na njegovo mesto izbran Fran Berneker — a takrat Peršić ni bil več prošt.

Sposobnih ljudi novi prošt med svojimi kanoniki baš ni našel. Jeniču so bile sile že l. 1788. »attritae et senio fractae«, Vulovič je bil od Peršićevega prednika Jabačina kvalifikovan kot »ingenii tardi«, Mertl kot »ingenii infra mediocritatem«, Vermati sicer »docilis et flexibilis«, neumoren v izpovedovanju, a poln straha pred propovedovanjem in brez brige za nadaljnjo izobrazbo.

dvornim dekretom z dne 23. decembra 1793 Kalistu Weiblu in Alanu Makovcu »prezaslužena kazen iz milosti prizanesla« — češ, da je ta slučaj na njih bil prvi madež. Kalist je predstavljal tisti »falsum« kot »error« ter se je tako opravičeval: a) sopodpisujoč izpričevalo, je gledal samo na rede, ne na letnico (1791 namesto 1790!). b) zanesel se je na prefekta Makovca, ki je tudi sam mislil, da je dal izpričevalo le za končni izpit leta 1790., c) takoj potem je opozoril prefekta, naj popravi pregrešek, d) o. Alan Maković je dal mater učenca pl. Pietragrassa poprositi, da popravi pogrešek sama, a bilo je prekasno, ker je markeza izpričevalo bila že v Trst odposlala. — To opravičevanje je stalo na jako slabi osnovi; o. Alan, ki je aprila 1792 bil v Ribnici, radi te »popustljivosti« za sebe niti ni prosil brezkaznosti. Senca je padla tudi na markezo in je bila tudi ukorjena. Leta 1794. je bil ex-frančiškan Alan Makovic upravitelj vikarijata Rovte v dekaniji Vrhniki. (Prim. »Izvestja« XIV. 14).

K tem pa si je izbral Peršić na novo jako sposobnega Perušiča (»valde boni ingenii, habet bonam docendi et catechizandi gratiam et plus quam sufficientem scientiam«) in darovitega Strbenca.

V šolskem letu 1792/93. je bil gimnazijski prefekt kanonik Josip Strbenc, a od l. 1793.—1808. Mihael Hoffmann.

Strbenc je bil gojenec generalnega semenišča v Gradcu; od tod ga je valjda poznal Peršić ter je Strbenc bil 22. januarja 1792 izbran novomeškim kanonikom, a avgusta istega leta že prefektom, še povsem mlad človek ¹⁸⁾.

Bil je Strbenc zelo delaven in sposoben človek; Peršić je hvalil njegovo neprikorno življenje, obširno znanje in govorniško izvežbanost; niti okrožni urad mu ni mogel odreči sposobnosti za prefekta in ravnatelja, frančiškani pa so naglašali le njegovo neizkušenost na šolskem polju.

Ko se je ponudil, da sprejme k dušebrižništvu tudi prefekturo in ravnateljstvo brezplačno, »vroče želeč, da bi po svojih silah doprinesel k blaginji države«, je deželna vlada pohvalila njegovo nesebičnost.

A težka je bila zadača Strbenčeva; voditi je imel učiteljski zbor, ki je vedno rekuriral proti njegovemu imenovanju, voditi

¹⁸⁾ Ordinarijat pravi dne 14. junija 1792 o njem, da je še »jako mlad ter jedva začenja vršiti dušebrižništvo«, a frančiškanski provincijal ga imeuje julija istega leta »einen sehr jungen, erst vor kurzer Zeit aus dem Generalseminar zu Graz ausgetretenen Priester«. Po vsej priliki je bil v generalnem semenišču do l. 1790.; julija tega leta je prosil, da bi ga odpustili iz ljubljanskega cerkvenega okoliša. Tega Josipa Strbenca je ločiti od precej starejšega duhovnika Ivana Strbenca (»Strebenac«, »Sterbenac«). Bil je Ivan Strebenac leta 1788. »sacellanus in dominio Ruprechtshof, natus Taurii in Croatia«, takrat 41 let star, posvečen 1772; študiral je v Gradcu in na Dunaju. Prej je bil »Fridaci in Stiria per 6 annos« in je prišel na Dolenjsko pač l. 1788. Moral je pa tu kmalu umreti, zakaj dne 17. februarja 1795 poroča Peršić ordinarijatu, »daß Herr Sterbenaz, welcher in dem Katalog bei der Kirche St. Michael erscheint, schon vor ungefähr 7 Jahren von dieser Welt abgeschieden ist«. (Istotako nahajam repertorijsko opombo iz l. 1795.: »Sterbenaz ist vor ungetähr 7 Jahren gestorben«).

je imel šolo, koji je bil »direktor« okrožni glavar, pristaš frančiškanov. O harmoničnem delu tu ni bilo govora. Sredi leta sta brata Weibl ostavila Novo mesto, pismeno se oprostivši pri prefektu, a okrožni glavar je vladi o frančiškanih poročal povsem drugače nego prefekt, ker je imel o frančiškanih drugo mnenje nego ta-le¹⁹⁾.

Ob koncu leta se je Strbenc zahvalil na prefekturi in na kanonikatu ter je najprej prosil, da bi ga drugje nastavili, a pozneje, da bi ga odpustili iz ljubljanske vladikovine.

To je bil rezultat ostrega razpora med prefektom in frančiškani. Da je bil razpor oster, to nam svedočijo frančiškani sami v svojem rekurzu z dne 26. oktobra 1793: »Die beste Ordnung wurde immer beibehalten, solange die Präfektur und Direktion unter der Aufsicht des löblichen Kreisamtes in den Händen eines Mannes vom nämlichen Orden war, zu welchem sich alle übrigen Lehrer bekennen; da man das Widrige, leider! im verflossenen Jahre zum Nachtheile der Jugend und mit Ärgernis des Publikums erfahren mußte«. Vlada je krivila frančiškane, zato jih je dvorni dopis z dne 23. decembra 1793 posvaril, »daß sie sich bei empfindlicher und für das ganze Konvent unausbleiblicher Ahndung nicht sollen begeben lassen, höhere Anordnungen zu tadeln oder dagegen gehässige Gesinnungen zu verbreiten, sondern ihre Obliegenheit sowohl in Religions- als in übrigen Schulunterrichte nach richtigen Grundsätzen und ohne der Jugend und den Einwohnern schädliche Beispiele von persönlicher leidenschaftlichen Gehässigkeit zu geben...«

Iz globoke opreke med nazeri prefekta in njegovih profesorjev si moramo tolmačiti dopis, ki je tega leta došel iz Novega Mesta ordinarijatu, tičoč se Strbenčevih »religionswidriger Sätze«²⁰⁾.

¹⁹⁾ »Die geheimen Berichte des Gymnasialdirektors und des Gymnasialpräfekten zu Neustadt zeigen ganz offenbar von den Gesinnungen, welche der eine oder andere von den Mönchen hat«. (Arhiv deželne vlade, fasc. 80, 5979 ex 1793, 7. septembra).

²⁰⁾ »Mala et perversa principia religionis«, Vrhovec, op. cit.

Opirajoč se na okrožni urad in na meščanstvo, so frančiškani izjeli Strbenca. Toda varali so se, da bi s tem bila odstranjena tudi opasnost Peršičevih promemorij (provincijal Jevniker je dejal, »daß das ganze Gesuch des Probstes nur auf Neckung, Kränkung und endliche Verdrängung der armen Religiosen abzielt«); zakaj tudi po Sterbencu prefektura ni pripadla njim.

Z dvornim dekretom z dne 13. decembra je bil prefektom imenovan katehet v Kranju Mihael Hoffmann. Takoj po resignaciji Strbenčevi (dopis je došel vladi 26. septembra) je ordinarijat javil vladi, da bi se izpraznjeno mesto moglo podeliti Hoffmannu; priporočil ga je bil posvečeni škof Mikolič. Uradno je bil l. 1788. ugodno kvalifikovan (»habet ingenium bonum, gratiam dicendi utcunque . . . continuat lectionem, non est dubium de sufficienti scientia«²¹⁾).

Peršiču in kapitelnju je bil Hoffmann nepoznan. Kapitelj je hotel imeti kanonika, ki bi mogel družiti mesto propovednika s prefekturo, češ, brez tega uveta bi kanoniki nikdar ne glasovali zanj.

Kanoniki novomeški so imeli do l. 1790. posebe plačane propovednike, a že l. 1789. (valjda po smrti prošta Jabačina) se je počelo razpravljati o tem, kako bi se to drugače uredilo, ter je v početku l. 1790. izišel predlog, naj glavne propovedi prevzame ali en kanonik, ali vsi, menjajoč se v tem poslu. Kanoniki so (marca) prigovarjali temu predlogu, sklicujoč se osobito na svojo starost in bolehavost; gubernij jim je ugodil (15. marca), uvažujoč njihove in od ordinarijata potrjene razloge, ter ustanovil, da njihov propovednik ostane »doch allezeit mit einem weit geringeren Gehalte, insolange, bis bei nächstfolgender Erledigung einer Chorherrenstelle mit der Wiederbesetzung auf ein zum Predigtamt taugliches Individuum der vorzügliche Bedacht wird genommen werden«.

²¹⁾ Kvalifikacije iz leta 1788. so vzete iz »Protocollum decanatum Archidioecesis Labacensis 1788 sub regimine Celsissimi ac Reverendissimi Dni Dni Archiepiscopi Labacensis« (Ljubljanski ordinarijski arhiv).

To pogajanje se je vršilo še pred imenovanjem Peršića proštom. Po proštovem predlogu si je kapitelj, ko je pač stvar že stala tako, ustanovil za »neizpremenljiv sostav«, da morata propovedovati dva najmlajša kanonika brez ozira na njune druge posle. Najbrž zato sposobni in jedva 40 let stari prejšnji propovednik Perušič je postal kanonik, a poleg Perušića je propovedoval v smislu tega statuta mladi Strbenc, že prej nego je postal prefekt.

Radovoljno se je poleg posla propovedovanja Strbenc ponudil za prefekta ter mu je bila izročena prefektura »združena z dušebrižništvom«.

Že po prvem letu svoje prefekture je Hoffmann prosil deželno vlado, »die Sache dahin einzuleiten, daß er von dem ordentlichen Predigeramte und von der Besuchung des Chors in jenen Fällen, wo selbe mit den Pflichten der Präfektur und der Normalschuldirektion unvereinbarlich wären, entbunden würde«. Deželna vlada je uvidela, da vsled te kombinacije poslov mora trpeti šola; zato je naložila ordinarijatu, »da einmal die Unzertrennlichkeit des Kanonikates und beider Schulämter aus ökonomischen Rücksichten entschieden ist, eine entsprechende Ausgleichung zu treffen«. Sedaj je ordinarijat vprašal prošta, kateri izmed kanonikov da bi mesto Hoffmanna prevzel posel propovedovanja in koliko se zлага prihajanje na kor s šolskimi posli. Deželna vlada in za njo ordinarijat sta torej bila na strani Hofmanovi.

A kapitelj novomeški je prosvedoval odločno proti nakani Hoffmannovi. V odgovoru ordinarijata z dne 17. decembra 1794 pravi Peršić, da se prefektura kot postranska dolžnost more zlagati z glavno dolžnostjo, dušebrižništvom, kakor je to vlada sama priznala, ko je l. 1792. izročila Strbencu oba šolska posla »vereinigt mit der Seelsorge«, ter zahteva, naj se Hoffmann zahvali na prefekturi in kanonikatu, ako neče vršiti obojne dolžnosti; kapitelj mu bode predlagal naslednika iz svoje srede ali izbral novega kanonika za oba posla, »einen geschickten Mann, den wir wirklich schon haben« (Perušić?).

Ordinarijat (generalni vikar Reigersfeld) je odločil 24. decembra, da naj se od leta 1795/96. menjajo vsi kanoniki v propovedovanju, deleči torej ta posel s Hoffmannom.

Na to so kanoniki dne 23. januarja 1795 uložili utok; Peršić in kanonik Perušić, ki je poleg Hoffmanna dosedaj propovedoval, nista podpisana. Reigersfeld je dne 5. februvarja sicer odbil ta utok, »es wäre denn, daß Hofman sich bei seiner Wahl ausdrücklich verbindlich gemacht hätte, alle 3 Ämter zu vereinigen und noch Kraft genug besäße, seinem Versprechen genüge zu leisten«.

Kanoniki so po vsej priliki proti Hoffmannu imeli formalno pravo na svoji strani; v svojem utoku z dne 23. januarja 1795 so naglašali: »Beide diese Ämter, schon mit einander vereint, waren bei eröffnetem Konkurs um die durch H. Sterbenz erledigte Kanonikusstelle die ausdrückliche conditio sine qua non, zu deren Erfüllung sich Hoffmann in seinem Gesuch mit freiem Willen ausdrücklich verband«. Pred to činjenico se je očitvidno umikal ordinarijat; merodajna je valjda bila tudi starost in sposobnost kanonikov; zato je Reigersfeld dne 11. junija 1795 stvar rešil tako: »Da es nicht wohl tunlich ist, daß der beim Kollegiat Capitel einzuführende Wechsel im Predigeramte jetzt sogleich eingeführt werde, mag es bis Einrückung eines neuen Mitgliedes, wobei das Kollegiatstift auf die Geschicklichkeit zum Predigen vorzüglich wird bedachtnehmen müssen, beim dermaligen Stande der Sache verbleiben. Sollte aber einer der zweien jetzigen Prediger bei abnehmenden Kräften vom Predigen entledigt werden müssen, so wird ein Ordensmann zur Hilfe in Vorschlag zu bringen sein«.

Kanoniki nikakor niso bili zadovoljni z Hoffmannovim vedenjem; bil jim je preveč »neprijazen in mrtev, kar je njega ločilo od občevanja z ljudmi in ljudi od občevanja ž njim«.

S kanoniki ni mnogo občeval; tembolj se je brinil za šolo. »Er hat sich mit Kränkung seines eigenen und unseres Charakters und mit auffallender Bewunderung der ganzen Stadt-gemeinde herabgewürdigt und sich zum Kostgeber und Instruktor

der Schulknaben aufgestellt«, so zatrjevali kanoniki o njem ter mislili, da predpisi ne zahtevajo vsakdanjega nadzorovanja, »viel weniger den Lehrstunden nachteilige und wie wir verlässlich erfahren haben, den Lehrern eben darum lästige Schuluntersuchung«. Hoffmann je torej privatno učil mladeniče, kar se je ordinarijatu zdelo hvale vredno, ter je natanko nadziral šole²²⁾.

Imel je brez sumnje Hofman svojstva, ki so bila povod predbacivanju »mrtvega značaja«; l. 1788. je bil uradno kvalifikovan tako: »Conversatur cum omnibus absque discrimine pro ratione officii, moribus est gravis . . .«

Hofman je bil Peršiću pač po duhu tuj. Kasnejše delo Hoffmannovo svedoči, da v njem ni bilo mnogo jožefinskega mišljenja. Poznejši ljubitelj samostanov in eksercij niti v mladih letih ni mogel biti povsem drug, dasi je leta 1791. (v »Viži sveto mašo slišati«, 50) učil: »Boljše je malo in dobro, kakor pa veliko in slabo moliti«. Zato Peršić in Hoffmann nista mogla skupaj delovati²³⁾.

²²⁾ Leta 1795. so Novomeščani prosili deželno vlado, naj se zabrani Hoffmannu, dajati dijakom hrano; dokazovali so, da je dajanje hrane meščanski zaslužek in osobita svoboščina; razen tega so naglašali troške za reparacije gimnazijskega poslopja, kontribucijski davek in nastanjanje vojaštva; nadalje so očitali prefektu, da se tako privatno občevanje prefekta ne zлага z njegovo službo, ki je merodajna pri klasifikaciji.

Okrožni urad je bil odločno zoper to prošnjo meščanstva, veleč med drugim, da je v Novem Mestu težko dobiti stanovanja, ker imovitejši ne jemljejo dijakov na hrano, a siromašnejšim pa roditelji ne marajo dati dece, ker pri takih deca stradajo in so slabo nadzirani; Hoffmannova briga za privatno poučevanje zasluži prej hvalo nego ukor, osobito ker v Novem Mestu nedostaje takih privatnih učiteljev. (Arhiv deželne vlade fasc. 45, 5449). Zato je bil utok meščanstva odbit z istodobnim naglašanjem »der Ungereimtheit und Bosheit ihres Begehren«.

Istega leta 1795. se je Hofman pritoževal nad okrožnim šolskim komisarjem Schwarzem radi nezakonitega vmešavanja v novomeško gimnazijsko in normalno šolstvo. — Eno leto pozneje je mestno poglavarstvo poročalo »wegen Zurückhaltung der dortigen Gymnasialschüler von dem Besuch der Bälle, dann Abstellung der Ehren- und Schandbücher«.

²³⁾ Leta 1788. je bil »Michael Hoffmann, cooperator secundarius Parochi Crainburgensis, natus Labaci, aetatis suae 34 annorum, ordinatus

Tudi iz formalnih vzrokov je moral Peršić biti proti Hoffmannu. Hoffmann je namreč s svojo prošnjo šel mimo svoje prve instance, kapiteljna. V počitnicah 1794 je prosil ordinarijat, da bi se mu dovolilo, teden dnij (do 12. oktobra) radi prefekturskih poslov bivati v Ljubljani. To mu je bilo dovoljeno, a 29. oktobra je že vložil ono prošnjo pri vladi. Ta stranpotica je dakako užalila kanonike, kakor je razvidno iz njihovega utoka, kjer naglašajo kapiteljska autonomna prava proti vmešavanju ordinarijata (*»Jeder Kommunität bleiben ohne Verletzung der höheren Stellen die Rechte vorbehalten, ihre inneren An-*

sacerdos ad titulum Monasterii Landstraß Anno 1778... Habet ingenium bonum, gratiam dicendi utcunque, constitutionem corporis robustam, Graecii absolvit sua studia, continuat lectionem, non est dubium de Sufficienti Scientia... per 8 annos in variis Parochiis ut Subsidiarius et cooperator curam animarum exercet... mores habet bonos, conversatur cum omnibus absque discrimine pro ratione officii, moribus est gravis et populo acceptus... nihil de vitiis, nihil de naturalibus defectibus constat, de nullo scandalo quidquam constat, correptus non est. (Protocollum.)

Iz Kranja je bil l. 1793. pozvan v Novo Mesto, kjer je bil kanonik-prefekt do leta 1808; po smrti (zadnjega) prošta Zierheima je bil tudi župnijski upravitelj. Ko so Francozi leta 1810. razpustili kapitelj, je bil umirovljen s 300 fl.; živeč na Gorenjskem, je osobito od l. 1818. do 1826. na mnogih krajih imel eksercicije; l. 1826., ko je bilo sveto leto, je dobil dovoljenje za eksercicije pri frančiškanih v Ljubljani ter želel do smrti ostati v samostanu, kjer je v istini takoj po eksercicijah umrl. (Cigler v uvodu *»Eksercicij*«, Koblar *»Zgodovina cerkljanske fare*« 114). V njegovi ostalini so se našli mali zapiski o rožnem vencu. Ednajst let po njegovi smrti je izdal misijonar Baraga »po pismih Mihaela Hoffmanna« knjigo *»Perpomoček sveti rožni kranc Bogu in Mariji dopadljivo moliti*« — Baraga, o katerem je Vraz l. 1838. dejal, da je slovenski narod najhuje mučil: »gore od svižu aga strašnom prětnjom žarkog pakla Federik Bar-aga«.

Cigler, ki je l. 1831. izdal njegove *»Eksercicije*«, pravi o njem, da je kot prefekt frančiškanske gimnazije »z velikim veseljem lepe, svete bukve bral, ktere so bile v klosterski bukvarnici shranjene, posebno življenje svetnikov, ki je popisano v bukvah Bollandistov (jezuitov iz mesta Antwerpen). — Začel je Hoffmann pisati tudi *»Življenje svetnikov*«, ki ga je končal Veriti.

gelegenheiten nach Gutbefinden und unter eigenem Einsehen ordnen zu können«).

V aferi sami je Peršić zavzema dosti objektivno stališče (»Herr Probst benahm sich bei diesem hohen Auftrage so, wie es sein Amt von ihm als dem Oberhaupt eines versammelten Stiftes heischte, und teilte uns denselben capitulariter zur gemeinschaftlichen Beratung einfach mit«).

Utoka ni niti podpisal in v istini težko bi bilo misliti, da prijatelj šole, kakor je bil Peršić, podpiše ta izrek utoka z dne 23. januarja: »Schule und Privatinformationen unterrichten die Jugend allein, Predigten aber unterrichten die Jugend und das Volk zugleich«.

Sicer je Hoffmann zatrjeval, da je njegova prošnja merila na osvoboditev ne od propovedi nego od prefektore, češ, da raje propoveduje sam vse propovedi, nego da bi nosil težko breme prefektore, a kanoniki so videli v tem le prikrivanje istine.

Bilo je težko vladati kapitelj, ki so ga večni razpori nekoliko let kasneje pokopali, težko bi bilo pustiti propovedi kanonikom, ki za to niso imeli sposobnosti.

Peršičev padec (1797).

Če se je Peršić izza leta 1793. oziral po svoji okolici, mu pač ni bilo ugodno. Mesto je bilo v oblasti frančiškanov, okrožni urad na njihovi strani, vodstvo šol se mu je izmaknilo. Baš tega leta je tožil ordinarijatu o malomarnosti svojih kanonikov v vršenju dolžnosti in o »njih neuklonljivem vedenju nasproti svojemu predpostavljenemu proštu«, a njega je tožil okrožni komisar Makso pl. Pilpach »wegen einer bei Gelegenheit eines Spiels angetanen Beleidigung« ter se je Peršić za to moral zagovarjati ²⁴⁾.

Razpor s kanonikom Hoffmannom, v katerem sta ordinarijat in deželna vlada bila na strani Hoffmannovi, ni bil tak, da bi mu očeval ugled v Ljubljani. V prosvedih proti Hoffmannu

²⁴⁾ Kako je ordinarijat to tožbo rešil, ne vem. Pilpach je urgiral odgovor na pritožbo.

so se nahajali jako ostri izrazi; predbacivala se mu je »Matigkeit des Geistes, seine Unfähigkeit und Untätigkeit«, pa tudi »sein unfreundliches und totes Betragen, niedriger Eigennutz, hämischer Eigensinn« ter se je poudarjalo, da je »nemiren in trmast človek«. Tako pisanje proti drugu se je zdelo ordinarijatu in vladi nedostojno ter je kapitelj za to bil ukorjen (početkom l. 1795. — Ordinarijatski arhiv). Dasi se Peršić ni identifikoval s kapiteljnom, vendar je morala pasti senca tudi na njega.

Dne 30. aprila 1796 je zaprosil Peršić, naj bi se mu dal novoizbrani kanonik Juri Grahek »in adiutorium in cura animarum cum titulo proparochi«; skliceval se je pred vsem na »circumstantias sanitatis« ter osobito, da »tot sibi adnexis obligationibus et officiosis sine uno adiutore in cura animarum nec potest nec sibi fident solus satisfacere: habet enim in his criminosis temporibus cum omnibus dicasteriis ad agendum et correspondendum: cum officiosis in decanatu, cum tot propriis parochis in Carniolia et Styria, cum subditis, cum iure patronatu, cum ratiotiniis tot ecclesiarum et cum quotidiana occupatione in capitaneatu circulari, a quo nunquam quies« (okrožni urad!).

Že tu imamo »criminosa tempora«; po vsej priliki je to vojska; radi vojske, mislim, ni bilo »a capitaneatu nunquam quies«.

Leta 1797. je prineslo Peršiću katastrofo.

Dne 21. novembra 1797 je cesar »über die Höchstdemselben eingeschickten Untersuchungsakten wider Persich zu entschließen befunden, daß dieser Probst mit einer Pension von 600 fl., welche er von seinem Nachfolger in der Probstei zu empfangen haben wird, in den Ruhestand versetzt werden soll«, zajedno je ukazal, naj Peršić namah odide iz Novega Mesta v Ljubljano ter da naj »auf dessen künftiges Betragen« pazita nadškof in deželna vlada; naslednikom je bil z istim dopisom dvorne pisarne imenovan baron Zierhaim.

Dne 6. decembra je deželna vlada o tem obvestila ordinarijat, dne 11. decembra ordinarijat Peršića.

Novi prošt Zierhaim je sicer vložil utok proti onemu nalogu, a dvorna pisarna ga je odbila dne 11. januarja 1798 ter je Zierhaim pristal i na ta uvet, »da mir die Probstei — tako je izjavil deželni vladi — von meinem allergnädigsten Monarchen unmittelbar anvertraut worden ist«²⁵⁾).

Med tem je tudi ex-prošt Peršić vložil prošnjo na cesarja, da bi mu dovolil živeti v Pazinu, kjer je bil njegov brat. Z dvornim remisom od 6. februvarja 1798 se je poslala prošnja z Dunaja v Ljubljano, da se deželna vlada o njej izjavi. Dne 17. februvarja je deželna vlada ordinarijat prosila izjave; generalni vikar Raigersfeld je dne 20. februvarja izjavil: »Genau unterrichtet von der Gesinnung des abwesenden Herrn Fürsterzbischofs habe ich die Ehre einer höchsten Landesstelle auf das durch ein Hofreiß vom 6. d. anverlangte Gutachten über das Begehren des in Ruhe gesetzten Neustädter Probstens Niklas Persich, sich in sein Vaterland nach Mitterburg begeben zu dürfen, gehorsamst zu versichern, daß es der Absicht, auf des genannten Probstens Betragen ein obachtames Auge zu haben, gar nicht entgegenstehe, daß er bis zu einer neuen Anstellung in Mitterburg verbleibe. Mitterburg hat einen würdigen Probst zum geistlichen Vorsteher, welcher über die Aufführung des Niklas Persich dem Bischof von Triest, zu dessen Konzess diese Stadt gehört, gewiß die aufrichtigste Nachricht geben wird, und von diesem wird auf Verlangen eben auch ein unverfälschtes Zeugnis erfolgen können«.

V tem smislu je tudi deželna vlada poročala na Dunaj; predlog ordinarijata in deželne vlade je cesar z odredbo dvrne pisarne z dne 11. aprila 1798 odobril, a tudi ukazal, da se proštu pazinskemu naloži, »unter eigener Dafürhaltung und der strengsten Verantwortung keinesdings zu gestatten, daß sich benannter gewesener Probst

²⁵⁾ A še marca l. 1799. se je pritoževal Peršić pri deželni vladi, da dosle od svojega naslednika ni prejel nikake mirovine.

zu Neustädtl willkürlich von Mitterburg entfernen dürfe und überhaupt dessen Lebenswandel genau und gewissenhaft beobachten soll«. O tem je Raigersfeld Peršića obvestil dne 30. aprila 1798.

Zakaj je torej Peršić bil odstavljen? Novomeščani da so se pritoževali »radi njegovega vedenja venomer!« Pilpach se je pritoževal radi užalitve pri igri, v uradnih spisih je bil oster — vse to ide pod zaglavje izrazov »Betragen«, »Aufführung«, ki jih rabijo oblastva. I njega umirovljenje bi se moglo razumeti spričo take krivde, a nikakor ne ostrina, s katero se stavi pod nadzorstvo ter se releguje v Ljubljano, kasneje v Pazin.

Nekako ulogo je pri tem mogel igrati nered v gospodarskih stvareh.

Ob smrti prošta Jabačina so v uredbi proštjske imovine nastale zmešnjave. Peršić se je takrat branil podpisati predloženi mu reverz. Za temi stvarmi je trpel do konca ²⁶⁾.

²⁶⁾ Našel se je »ovaduh«, ki je deželni vladi tožil, da v proštovih računih ni vse v redu. Zato mu je deželna vlada dne 25. junija 1794 ukazala, »verschiedene Anstände aufzuklären«.

Dne 4. marca 1794 se je izkazal prošt »über die Verwendung der beim Jos. Jabacin'schen Verlasse für die Pröbstei Neustadt auf 1594 fl. 59 kr. liquidirten, dagegen wegen Unzulänglichkeit des Verlasses lediglich mit 1205 fl. 13 kr. eingebrachten Forderungen«. Prošt se v svojih računih ni oziral na svoto od 225 fl. 51 kr., ki je bila kot »einbringliche Untertanenrückstände« vzeta v onih 1205 fl. 13 kr.; ta svoj postopek je opravičeval Peršić s tem, da je izkaz o onih zaostalinah podanikov prejel jedva maja 1794 »und bei Erhalten dessen hat es sich gezeigt, daß die Ausstände teils unrichtig, mehrerenteils aber, außer man würde die Untertanen aus dem Kontributionsstand setzen müssen, uneinbringlich; ich konnte daher diese Ausstände mit 225 fl. 51 kr. umsoweniger nur zu meinem Nachteile in Empfang verrechnen, da ich von deren Richtigkeit nicht gesichert war und maßen es sich nicht hoffen läßt, daß man, ohne den Ausständlern zu nahe zu treten, von diesen nur $\frac{1}{3}$ werde einbringen können«.

Peršić je v svojem izkazu iz marca navajal i večje svote za reparature, a ovaduh je očitvidno trdil, da je kapitelska imovina, odkar je Peršić postal prošt, prišla na nič, kar je Peršić v svojem zagovoru zanikal. Proštova trditev, da ni vzel nič v račun, kar bi služilo njegovi osebnosti

Toda vsi ti neredi nam ne morejo biti zadostna razlaga za Persićevo ostro kazen. Za take nerednosti ne bo nikdo interniran.

Že v začetku leta 1797. so tudi vojni dogodki vznemirili Novo Mesto. Prišlo je v mesto več vojaštva in Novomeščani so bili v zadregi, kako vojakom dobiti stanovišča. Vlada je proštijo odredila za bolnico. Zaman je bil utok; vlada je samo zagotavljala, da se bode vedno osobito pazilo, naj se le v skrajnem slučaju za bolnico rabijo poslopja, ki so za dušebrižništvo

udobnosti in koristi, je potrdil tudi okrožni urad, kažoč, »daß die auf Reparation verwendete und ausgewiesene Summe 509 fl. 32³/₄ kr. nicht allein richtig verausgabt, sondern auch auf keine Voluptuaria oder unnotwendige Gebäuführungen verwendet worden sind«.

Fiskalni urad i prov. državno knjigovodstvo je izvedlo ta kalkül: Prošt Persič je prejel iz Jabačinove mase brez ozira na zaostalino podanikov 979 fl. 22 kr., od tega je po Persićevidh računih odvzeti 729 fl. 22 kr., potem ostaje kolegijatu še vedno 250 fl.; »diese Summe aber hat der Probst binnen 14 Tagen dem Kollegiatstifte bar abzuführen und letzteres selbe bei der hiesigen Landschaft fruchtbringend anzulegen, auch das Kreisamt hierauf zu wachen und nöthenfalls mit verständlichen Zwangsmitteln zur besagten baren Absicht zu verhalten«.

A najkritičnejša bila je svota 225 fl. 51 kr. zaostaline podanikov. Premda je okrožni urad bil mnenja, naj se ta svota vobče pusti iz računa (»ist in den Ausständen durch verfllossene 8 Jahre nicht ein Kreuzer eingenomen worden und dieses zwar aus Unwissenheit und erman- gelnder Kenntnis des Herrn Probst in Kanzlei- und Amtierungssachen, hatte dabei noch das Unglück durch zwei Jahre drei untätige Beamte gehabt zu haben, die von diesen Ausständen nichts wußten und sich um die Sache ihres Herrn gar nicht annahmen...«), ipak sta fiskalni urad in državno knjigovodstvo mislila, da se preko te svote ne more iti tako na dnevni red, ter sta vztrajala s svojo zahtevo, daß dem Kreisamte aus dem landrechtlich Jos. Jabacin'schen Inventarium vom 23. November 1789 der ganze Ausweis über den liquidierten Untertanenrückstand zur Revidierung und Untersuchung (vorgelegt werde?), inwieweit hierin etwas nach dem Tode des Jabacin von wem und mit wieviel eingebracht worden, wo sodann jenes, so etwa von dem jetzigen Probst oder dessen Beamten einkassiert oder doch einzubringen Hoffnung ist (abgeführt?), jenes dagegen, so wirklich als uneinbringlich befunden werden sollte, den Untertanen ausdrücklich nachzusehen, diese

potrebna. To je moglo vzrujati temperamentnega Peršiča tem bolj, ker so avstrijski vojaki postopali huje od sovražnikov, o kojih je mestna oblast poročala v Ljubljano, da so se vedli primerno (Vrhovec, op. cit. 158—161).

Pregreha Peršičeva je bila, mislim, politične narave. Ali je Peršič kot »Freiheitsschwindler« simpatizoval s Francozi? G. Iginijo Persich de Köstenheim, nečak sedanjega župana lovranskega, pripoveduje, da je Fran Nikola hotel preiti na protestantsko vero. (Prim. spodaj ob koncu razprave!)

Nachsicht ihnen verlässlich bekannt zu machen und in ihre Stiftsbüchel einzusehen kommt, damit sogestalt die jetzige vorgebliche Uneinbringlichkeit allerdings nur den Untertanen zugute kommt, dem jetzigen Probsten aber und vorzüglich dem Pächter aber die Gelegenheit benommen werden kann, den Untertanen auf Abtragung jenes alten Rückstandes über kurz oder lang zu verhalten und so dies beitrage unter dem Deckmantel der Uneinbringlichkeit sich unbefugt . . .«

Deželna vlada je stvar rešila v smislu predloga fiskalnega urada in državnega knjigovodstva (3. junija 1795), a dakako dovolila proštu Peršiču nadaljnja pojasnila in opravičevanja.

Kako se je to dalje razvijalo, mi ni znano, a leta 1797., ko je pal Peršič, take krivnje zopet pomaljajo glavo.

Dvorni dopis z dne 21. novembra 1797, s kojim je bil Peršič umirovljen, je zajedno obvestil deželno vlado: Übrigens genehmigen seine k. k. Majestät die von der Untersuchungskommission laut ihrer Relation vom 4. Oktober . . . in Rücksicht auf die Berichtigung des Robotgeldes, Herstellung des verfallenen Mayerhofes und Bonificierung des aus dem Stiftswalde Paka genommenen Bauholzes gemachten Anträge . . .« Vsled tega je deželna vlada dne 6. decembra 1797 ukazala: »a) daß in Rücksicht auf den den Stiftsuntertanen zu ersetzenden 1790 jährigen halben Robotnachlaß mit 158 fl. dem Kapitel dessen schleunige Berichtigungsveranlassung gegeben wird, b) die Herstellung des zerfallen gelassenen Mayerhofes Paka auf Kosten des austretenden Herrn Probstens Persich von Köstenheim eingeleitet, c) von dem nämlichen auch respectu des aus dem Stiftswalde Paka zu einem Privatgebäude genommenen Bauholzes entweder der von dem Zimmermeister mit Einschluß der Zufuhr angesetzte Schätzungswert mit 128 fl. eingebracht oder von dem Ex-Probstens eine ordentliche Urkunde über die von diesem in seiner Verantwortung erklärte Stiftsmeinung, daß er den alten Teil dieses Privathauses für den Organisten auf immer widmen, den neuen aber in Bestand auslassen

V župnijskem arhivu tinjanskem v Istri — v Tinjanu je bil Peršić nekdanj župnik — se ob njegovem imenu nahaja opomba: »Da qui andò (Fr. Nic. Persich) per direttore dello studio a Graz, poi fatto abate infulato a Novomesto, rinunzio...« in tu stoji par besed v glagolici, ki pa jih dosle nisem mogel razgonetniti. Brez sumnje označujejo Peršičevo krivdo.

Peršić je padel²⁷⁾).

§ 2.

Ex-prošt Peršić v Istri (1798—1802).

Še prej nego je Fran Nikola Peršić odšel v Istro (prve dni meseca aprila 1798), je prosil, »zur Berichtigung seiner Rechnungen sich auf einen Monat nach Neustadtln begeben zu dürfen«, a sledečega leta je izveščal deželni vladi »in Hinsicht der ihm aufgetragenen Inventarialberichtigung und von ihm ansprechenden Rückvergütung der den Neustädtler Kanonikern ex proprio bezahlten 900 fl.«; leta 1800. je pojasnjeval vladi »Interkalarrechnungsanstände« ter pisal »in Hinsicht eines bei der Probstei Neustadtln über gelegte Interkalar-Rechnungen zu suchen habenden Rechnungsverstoßbetrages von 1318 fl. 23 1/2 kr.,« takisto l. 1801. »in Hinsicht der von ihm an den dortigen Interkalar-Einkünften noch machende Forderungen«.

Tržaški ordinarijat je javil maja l. 1798: »Anstände über den gestatteten Aufenthalt des Exprobstens zu Mitterburg gegen Dafürhaftung des dortigen Probstens«. Ti pomisleki tržaškega ordinarijata sigurno niso potekli iz sumnje o zanesljivosti pa-

und den Zins der Kirche zufallen lassen wolle, abverlangt werden wolle. Infolge dessen Kapitel nicht allein die Berichtigung dieser entschiedenen Entschädigungen, sondern auch die Richtigstellung des probstlichen Inventariums so schleunig als möglich einzuleiten und über den Erfolg die Anzeige zu machen«.

²⁷⁾ Kako si je razjasniti izraz ordinarijata, naj bode Peršić v Pazinu »bis zu seiner weiteren Anstellung«? Nadškof Brigido je očitno do konca ostal Peršiču naklonjen, kakor se to vidi iz besed Raigersfeldovih »genau unterrichtet von der Gesinnung des Fürsterzbischofs«.

zinskega dekana; okoli 1. avgusta istega leta je Simon Bevilacqua, svečenik v Lovranu, tožil pazinskega prošta »wegen seiner anstößigen Handlungen und Vernachlässigung aufhabender geistiger Amtspflichten«, a tržaški ordinarijat je izjavil, da je pritožba povsem neosnovana.

Ako je torej ordinarijat ipak imel pomisleke radi bivanja ex-prošta v Pazinu, so izvirali bržčas iz bojazni, da bi ex-prošt ne slušal svojega brata; za to je izjavil Fran Nikola maja 1798 deželni vladi kranjski, »sich in der Bestimmung seines Aufenthaltsortes jederzeit nach dem Willen seines Herrn Bruders, des Probstens zu Mitterburg fügen zu wollen«.

Sredi julija 1801 je prosil ex-prošt Fran Nikola »um Entbindung der ihm auferlegten Strafe«. Prošnji se je ugodilo z dvornim dopisom z dne 30. decembra 1801 (»Aufhebung der Aufsicht über den gewesenen Probstens zu Neustädtl Persich«); v Ljubljano je odlok došel 12. januarja 1802, dalje je bil odpravljen 17. januarja.

A Fran Nikola Peršić ni dolgo več užival svobode; zakaj že 20. oktobra istega leta 1802. je umrl v Lovranu »ex-prošt novomeški Fran Peršić«.

Dne 12. septembra, torej nekoliko tednov pred svojo smrtjo, je bil oženil. »de licentia legitimi parochi« v Lovranu svojega nečaka Pija, a poldrugo leto ga je kril že hladni grob, ko je njemu in bratu Nikoli Franu posvetil svojo gramatiko Nikola Belinić.

V smislu njegove oporoke, de dato 25. maja 1801 v Lovranu, se služi vsako leto dne 21. septembra in 21. oktobra v Lovranu maša za Frana Nikolo, ena torej na njegov rojstni dan, a druga na dan pogreba.

§.3.

Peršićev razvoj.

Lovrančan Fran Nikola Peršić je bil dne 7. septembra 1774 na graškem vseučilišču promoviran doktorjem bogoslovja. Izpeti

za doktorat je polagal izza l. 1772. ter je bil junija 1773 že baccalaureus.

Na vseučilišču graškem je slušal samo »praelectiones theologiae dogmaticae« ter se l. 1772/73. imenuje »in II. annum auditor«; v Gradec je torej najbrž došel l. 1771.

To je bila doba, ko se je že vse pripravljalo, da izpodkoplje sostav jezuitskega reda. Že leta 1760. so bili dirnili v jezuitski značaj graške univerze: rektor je sicer še bil jezuit, takisto kancelar in učilo je na teološki fakulteti še 7 jezuitov, a zajedno so jim po izrecnem ukazu cesarice bili pridruženi tudi drugi redovi, avguštinci in dominikanci, namreč avguštinec Cortino in dominikanec Dichanicz²⁸⁾, ter so bili obvezani, prisostvovati vsem izpitom. Jezuiti so seveda prosvedovali proti takemu kršenju svojih pravic, a cesarica jim je dala izbirati, da se ali uklonijo reformam ali ostavijo univerzo; jezuiti so si izvolili prvo.

Naš Peršić je bil torej že vzgojen pod avspicijami Terezijansko - jožefinskih reform »in publico - ecclesiasticis« ter je doktorat polagal v dobi, ko je na Dunaju grof Pergen težko obtoževal učni sostav jezuitski, očitajoč jezuitom, da uče verozakon mehanično brez ozira na »pravo moralo, državljansko krepost«, da je njihova poetika in retorika samo »mechanisches Zusammenlesen schwülstiger Figuren«, v dobi, ko so se ob gornji Muri pojavljali močni protestantsko - verski nemiri²⁹⁾.

V šolskem letu 1773/74, ko je Peršić doktoriral, je bil rektor univerze zadnjikrat jezuit, namreč Bardarini, a ta na izpite ni vplival, ker je pri njih predsedoval ravnatelj bogoslovnih študij, jožefinski prosvetljeni Fran de Paula Tomičić; med profesorji pa ni bilo več niti enega jezuita.

Po doktoratu je Fran Nikola, »per concursum« dobil profesuro moralke na Reki ter je zavzemal to mesto dve leti, do ukinjenja reških bogoslovnih študij.

²⁸⁾ Zschokke, Die theol. Studien etc. 18, 26.

²⁹⁾ Ilwof, Der Protestantismus in Steiermark, Kärnten und Krain etc (Graz 1900), str. 222 sl.

Pozneje je deloval po raznih krajih Istre, odlikujoč se »optimis ac puris principiis in tradenda doctrina infantibus«. Natančneje hočem to njegovo delovanje opisati v »Radu« jugoslovanske akademije. Tu naj le poudarim, kako se je navdušil l. 1784. za postojnskega okrožnega glavarja Edlinga, ki je tega leta pohodil tudi isterski del svojega okrožja. In valjda je baš ta Edling, ki je bil pozvan k notranjeavstrijski vladi v Gradec za šolskega poročevalca, spravil isterskega svojega znanca v graško generalno semenišče za podravnatelja.

* * *

Za rektorja Luniačka se je baš pred prihodom Peršičevim (leta 1787.) pripetila afera, ki je kaj značilna za to torišče Peršičevega delovanja.

Dne 6. junija tega leta je sekovski škof Josip Adam grof Arko obvestil gubernij, da je dne 4. junija konsistorij v njegovi prisotnosti držal izpit z goriškimi ordinandi generalnega semenišča, ki so ga prosili posvetitve, namreč z ordinandi: Andriani Josip, Čebul Andrej, Fabiani Štefan, Glaser Matija, Gathay Jakob, Karničnik Ivan, Marinič Luka, Marušič Štefan, Matevžič Štefan, Mlaker Vitus, Mocenigo Anton, Prvajne Ivan, Račič Gregor, Raiz Matej, Žigur Ivan³⁰⁾, a nekateri izmed njih da so dajali odgovore, »welche höchst anstößig und meistens religionswidrig sind«; tako je jeden izjavil, da ni podedovanega greha, ter dodal, da tako mislijo vsi njegovi kolegi; na vprašanje, če je treba moliti brevir, je odgovoril Rajc: brevir ni molitev, ker ni vzvišenje duše k Bogu, niti ni prikladen sedanjim potrebam in razmeram.

Rektor Luniaček, čuteč se dolžnim, »bedeti nad dobrim glasom svojih gojencev, nad svojo in celega zavoda častjo«, je izjavil, da priobčenih odgovorov ne smatra »für höchst anstößig und religionswidrig«, temveč je dokazoval, da so alumni,

³⁰⁾ Orožen Ign., Das Bistum und die Diözese Lavant, VIII. 436. — Novine »Glas« (Gorica) v broju z dne 16. januarja 1874 nimajo Glaserja. Vendar glej Luniačkove »Aktenstücke etc.«

ako se loči bitno od nebitnega, odgovarjali »in einem gewissen Sinne richtig«.

Dvorna pisarna je priznala samo, da je pet ordinandov dalo »teils voreilige, unzweckmäßige, auf die ihnen vorlegten Fragen nicht passende und teils unbestimmte und unverständliche Antworten«; zato je cesar ukazal, da se mora teh pet alumnov, ki so odgovorili »unzweckmäßig und zweideutig«, namreč Marinič, Andriani, Marušič, Raiz in Račič, za eno leto vzeti nazaj v generalno semenišče; »najneprimerneje in najdvomneje« so očitno odgovarjali Marušič, Marinič in Raiz; drugih deset gojencev goriške vladikovine je bilo treba takoj še enkrat izprašati.

Cesar je v tej stvari stal na strani generalnega semenišča; zato je Luniačku dal izreči najvišje zadovoljstvo »über sein bei dieser ganzen Angelegenheit bewiesenes anständiges Benehmen«³¹⁾.

Kandidati so svoje odgovore dali, kakor je dokazoval šef graškega gubernija grof Sauer, zapeljani po »dveh slabih brošurah« učitelja cerkvenega prava Neupauera. Ipak se zdi čudno, da so tako svobodoumno odgovarjali baš alumni goriški. Ali to ni kažipot, da jih je na to radikalno stran zvedel vpliv Tomičića, Polanca, teh Peršičevih in njihovih zemljakov? ³²⁾.

Vrstnik Tomičićev, drug Luniačku, Neupaueru itd. je moral biti pač odločen jožefinec in s tem protivnik »samostanski stranki« v cerkvi.

V generalnem semenišču je bil Peršić na svojem mestu. Tisti, ki so ga dvignili — grof Edling, nadškof Brigido, cesar Jožef II. — so mu bili vzor. Predgovora katekizmov, ki jih je

³¹⁾ Aktenstücke zur Geschichte der Verfolgung einiger Zöglinge aus dem k. k. Seminarium zu Graz von dem fürstbischöfl. Konsistorium daselbst. Ein Beytrag zur J. Oest. Kirchengeschichte. Frankfurt 1790.

³²⁾ Izmed navedenih alumnov je bil Gregor Račič l. 1793/94 kaplan v Selcih, železniške dekanije na Kranjskem. — V Selnici nad Mariborom je bil od 1802—1825 župnik Ivan Karničnik (Orožen, Das Bisthum etc. I. 46). Neki Pervajne se imenuje v Kopitar-Zupanovi korespondenci katehet v Celju. O Čebulu gl. »Časopis za zgod. in narodopisje«. I. 131.

izdal za Istro v dobi svojega viceravnateljavanja (1789), sta polna hvale tem možem in polna slave jožefinski prosvetljenosti. »Sovrani voleri di Giuseppe II.,« »umanita« to jima daje obilježje.

Iz tega jožefinskega ozračja je prišel Peršić v zakotje dolensko, v »globole«. Začel je boj, a v tem boju je končno padel.

Treba se nam je samo spomniti, kako se je afëra goriških bogoslovcev v Gradcu (»na škodo časti semenišča«) razširila po vsem mestu in še dalje (»deloma nalašč«) ter so bili oni bogoslovci, kakor se je poročalo z vseh strani, vsej Notranji Avstriji »zum Spott, dem Volke verhaßt« ter smatrani za prave krivoverce in razkolnike. Spričo tega se ne bi čudili, če je malo mestece dolensko može kakor Strbenca in Peršića imelo za krivoverce. Ako so oblastva še v Gradcu postopala obzirno z javnim mnenjem, nam je tem umljiveje, da so tudi v Novem Mestu gledala na javni mir³³⁾.

Peršić, živeč v oddaljenem dolenskem mestecu, je prezrl, da se je svet od Jožefove smrti močno obrnil ter iz strahu pred velikimi prevrati krenil zopet v konservativno strujo. To je bila zmota, ki se je maščevala. Slabo plačilo sta dobila Tomičić in Peršić od jožefinske države, kateri sta služila tako vneto in tako verno.

Istersko-hrvatskemu piscu se je priznavala sposobnost »kranjskega jezika«. To je zopet zgled, da takrat še ni bilo strogo ločenih dveh narodov.

Dodatek.

Št. I.

Tu hočem navesti prošnjo Frana Nikole Peršića za proštijo v Novem Mestu, da se iz nje razvidi tudi njegova nemška ortografija; datovana je prošnja »Grätz den 27: Julius 1790« ter se glasi:

³³⁾ Vodnikove »Novice« so pisale dne 24. februarja 1798: Enajsti dan sta naš škof baron Raigersfeld inu deželni svetovavec baron Lihtenberg-Janežič noviga prošta v Novim mestu nastavljala; on se imenuje gospod Karl Rudolf Zierheim... Novomestjani so bili posebnó zraven veseli«.

Euerer Majestät!

Unterzeichneter Bittet um gnädige Verleihung der durch Todtfall des Probstes Jabazin in Erledigung gediehenen geprobsteten Pfarre zu Neustädtl in Herzogthum Krain in Erzbisthum Laibach Mit der Vollsten Zuversicht (z?) auf die Höchste gnade, Euer Majestät Unterstützt selber sein Gesuch mit folgenden Beweggründen:

1mo: hat er sich auf die theologischen Wissenschaften mit einem Erfolg verwendet, daß er ut *A*: über das Befunden ward den gradum Doctoratus zu erhalten, und ward ihm nachher per Concursum die Stelle eines öffentlichen Lehrers der Moral zu Fiume Verliehen, welche Stelle er auch durch zwey Jahre, und Bis zu Reducierung des dortigen Studii Behaubtet.

2do: hat er in Istrien durch eilf Jahre als Pfarrer, und zugleich durch 5. Jahre als Dechant, und Consistorialis zu Mitterburg Dienste geleistet, und Beweisen die Beilagen *B*: et *C*: daß solches mit allseitiger Voller zufriedenheit geschah.

3tio: zum Besten der Liburnischen Unterthanen Euerer Majestet hat er den allgemeinen eingeführten Katechismus in die illyrische Sprache übersetzt, und sich hierdurch die gnädigste Verheißung einer gelegentlichen Bedachtnahme ut *D*: erworben.

4to: ward ihm wegen einer auf eigene Kosten unternommenen Reise nach Istrien, und alldort gemachten ersten Belehrung der Seelsorger im Katechisischen Fache Sub *E*: neuerdings die höchste Zufriedenheit (z?) Bezeugt. Endlich, und

5to: hat selber das Amt eines Vicerector in hiesigen general Seminarium durch drey Jahre auf sich gehabt, und würde in Ermangelung einer fernen weiten Beförderung Bey nun erfolgender Aufhebung dieses Institutes dem Religionsfonde zur Last fallen.

Št. 2.

A.

Predstavka Peršičeva z dne 11. marca 1792 se je glasila:

Hochlöbliche königliche Hofkanzlei!

Unterzeichneter glaubt es seiner Pflicht zu sein, der höchsten Hofstelle folgendes vorzustellen,

a) daß er mit vielem Herzleid bei verschiedenen Prüfungen an dem hierortigen Gymnasium wahrgenommen, daß der Jugend sehr schiefe Begriffe von der Religion und den Pflichten des Bürgers eingeflößt werden. Den Rosenkranz in den Tag hinein recitieren, heißt der beste Christ und Mensch sein,

b) daß die P. Franciskaner, welche hierorts die Schulen versehen, der allerhöchsten Vorschrift zuwider, den geringsten Schein einer Vergehung sehr hart ahnden; so strafte sie den Franz von Wiederkehr, der ihrem eigenen Geständnis nach Kopf und Verwendung hat, — mit 15 Streichen ab, weil er auf Befehl seines Kosthern ohne Vorwissen seines Lehrers einen in der Stadt allgemein besuchten Tanzsaal betrat und mit den angesehensten Personen sich unterhielt.

Diesen Übeln und allen weiteren Folgen zu steuern, unterfängt Unterzeichneter vorzuschlagen:

1. daß der Lehrer der zweiten und dritten Grammatikklasse P. Kalist Weibl seines Lehramtes entsetzt und nach Gutbefinden des Erzbischofs zu Laibach in der Seelsorge verwendet werde, da er nebst obiger vorschriftswidriger Bestrafung einem Gerüchte nach in einem falsum verflochten sei;

2. daß statt seiner der gegenwärtige Präfekt P. Kastulus Weibl, welcher unter Josef II. für alle Dienste unfähig erklärt wurde, das Lehramt bekleide;

3. daß das Amt eines Gymnasialpräfekten und Directors der Hauptschule an einen Kanonikus des Kollegiatstiftes unentgeltlich übertragen werde, wozu er den Kanoniker Jos. Sterbenz vorschlägt, der seine Bildung dem Generalseminar zu Graz zu verdanken hat und in Rücksicht seines unsträflichen Wandels und ausgebreiteten Kenntnisse die größte Geschicklichkeit hat. P. Regalat Maschitsch, jetziger Direktor der Hauptschule, der ohnehin kränkelt, kann im Konvente zur Aushilfe bleiben oder anderswo als Direktor verwendet werden.

Unter diesen Umständen verpflichtet sich Unterzeichneter gemeinschaftlich mit dem löb. Kreisannte allen Prüfungen beizuwohnen und nachzusehen, welches letztere er, um sich den schelen Blicken dieser sehr eifersüchtigen Mönche nicht auszusetzen, unterließ. Unterzeichneter tröstet sich mit der gnädigsten Gewährung seiner Bitte. (Arhiv deželne vlade v Ljubljani, fasc. 81, 5597).

B.

Pojasnilo Peršičevo z dne 22. maja 1792 se glasi:

Unterzeichneter fleht die hochlöbliche Landeshauptmannschaft gehorsamst um Vergebung, daß er auf die unter 25. April an ihn gnädigst erlassenen 3 Punkte binnen 3 Tagen nicht beantwortete. Die Beilegung und Berichtigung notwendiger Familiengeschäfte rief ihn in sein Vaterland, wohin er sich mit Genehmigung des erzbischöflichen Ordinariates begab. (Deželna vlada je vprašala 1. »was er unter schiefen Begriffen von der Religion und den Pflichten des Bürgers verstehe«, 2. »was für einzelne Fälle er anführen könne, daß solche Begriffe dort gelehrt worden sind« in 3. izjavo, da Strbenc sprejme mesto . . .)

Unterzeichneter wagt es kaum umständlich zu berühren, was für einen allmächtigen und unverkennbaren Einfluß eine weise dem aufkeimenden Bürger eingedrückte Erziehung auf den Charakter seines ganzen übrigen Lebens habe. Zu einleuchtend ist es, daß eine der zarten Seele des Knaben- und Jünglingsalters gegebene wohl überdachte Anleitung, Festigkeit des Charakters, Liebe zur Tugend und dem Vaterlande, freudigen Gehorsam gegen den Landesfürsten und seiner Mitarbeiter, hellsehende Staatsdiener, liebe- und duldungsvolle Religionslehrer, rastlose Ökonomen, unbezwingbare Vaterlandsverteidiger und echte Verehrer eines Gottes hoffen lasse. Ob so etwas die Franziskanererziehung hervorzubringen vermochte, zweifelt Unterzeichneter billig, er zieht niemanden durch; denn jeder, er sei noch so verummumt, ist sein Mitmensch und machet den gegründetsten Anspruch auf Schonung: aber Kumba (?) das einst blühende und neidenswerte Reich trete auf und zeige die schrecklichen Wunden, welche ihm die Franciskanererziehung so unbarmherzig schlug. Unterzeichneter stellt es nicht in Abrede, daß die Franciskaner vortreffliche Männer ihres Ordens aufzuweisen haben, daß auch aus Jünglingen, die ihren Unterricht genossen, tadellose Staatsbürger geworden sind: doch dieses (hier lege jeder die Hand ans Herz und horche) setzt die gänzliche Ablegung der Maximen voraus, die man von ihnen hatte, und jenes spricht geradezu wider sie; denn nur zu oft mußten dergleichen biedere Männer die schwere Hand ihrer gereizten Brüder bitter fühlen, und mit banger Sehnsucht nach dem Augenblicke ihre matten Hände ringen, wo Landesväter teils durch weise Vorschriften, teils durch eigene Erfahrung belehrt, es einsahen, daß nur arbeitsame, zufriedene und gehorsame Bürger einen gottgefälligen und die Menschheit beglückenden Staat zu bilden vermögen.

1. Fragepunkt: zu den schiefen Begriffen von der Religion und den Pflichten des Bürgers zählt er: wenn man den Heiligen mehr zu-eignet, als es billig geschehen darf und folglich Gott sich nicht so denkt, wie ihn Natur und Offenbarung uns vormalt: wenn fromme Menschen-erfindungen den Religionspflichten an die Seite gesetzt, und von der Kirche nicht gutgeheißene Mirakel ausgekramt: wenn der Mensch das erhabenste Geschöpf Gottes hieniden unter seine Würde herabgesetzt, in der Unwissenheit dessen gelassen wird, wodurch er als Weltbürger seinem Vaterlande dienen, und ohne auf gewisse Stände der Welt schele Blicke zu werfen, es für wahr halten sollte, daß den Menschen jede gewissenhafte Erfüllung der Standespflichten ohne Unterschied hier und jenseits des Grabes Glückseligkeit einernnten lasse.

Zweite Frage: A. Pater Alanus empfahl bei dem im verfloßenen Jahre abgehaltenen catechetischen Unterricht oft eine besondere Ver-ehrung der Heiligen seines Ordens, unterhielt die Jugend mit Erzählungen

ihrer Wunder und wunderlichen Eigenschaften, wobei er den H. Alexius nicht vergaß. Ein Gleiches tat und erlaubte sich der Lehrer P. Calistus. Unterzeichneter läßt sich in eine umständliche Bestimmung, worin die Verehrung der Heiligen zu setzen sei, gar nicht ein; soviel darf er doch sagen, daß alle Heiligen ohne Unterschied uns allen sehr lieb ist das wünschen, was sie jeder in seinem Stande erreichten.

B. Den Rosenkranz und Kreuzweg dringt man ihnen zu sehr auf. Der Pöbel, welcher es nun schon einmal gewöhnt ist, mag immerhin Gott vorzählen, wieviel er betete (te?); immerhin mit dem Unser Vater, und Ave Maria den Unendlichen bitten, ihm danken, und fürbitten und die Heiligen anrufen: aber Erzieher sollten dieses Gebet im wahren Lichte der Jugend zeigen und den Kreuzweg, der durch viele oft unüberlegte Vorstellungen dem Weisen zum Skandal und dem Kurzsichtigen zur Gelegenheit wird, sich die materialsten Begriffe von der geistigen Religion Jesu und der Absicht seines Leidens zu machen, ohne begrenzteste Erklärung nimmermehr geradezu empfehlen.

C. Einer alten Gewohnheit zufolge bestrafen die Franciskanerlehrer nachlässige Jünglinge mit Messhören und Kreuzwegbeten. Wie weit gefehlt: Messhören und Kreuzwegbeten sollen Religionshandlungen sein und die dictiert man ihnen zur Strafe? Elender Begriff von der Religion! sie sollen Bedürfnis des Herzens, die größte Wonne des Menschen, nicht aber ein gezwungenes Ding sein; welches ohnehin die schädliche Wirkung hat, daß allerlei Jünglinge, da sie wider ihren Willen beten, und den Religionshandlungen beiwohnen müssen, zerstreut, material, heuchlerisch beten und nach und nach die Ehrebetung gegen das Gebet und Gott verlieren.

D. Von dem h. Sakramente der Ehe spricht man nicht zu katholisch: man schildert diesen Stand mit häßlichen Farben ab, als raubte er jenem, der ihn antritt, seine Unschuld. Unterzeichneter glaubt berechtigt zu sein, von jedem es zu fordern, daß er die Ehe als einen wichtigen bürgerlichen Kontrakt, noch mehr als ein h. Sakrament in Ehren halte.

E. Man deutet es den Jünglingen, welche Weltpriester zu Beichtvätern sich wählen, sehr übel aus. Unterzeichneter findet unter den hiesigen Weltpriestern keinen Castulus, der die allerhöchsten Hofverordnungen, wie er es vor nicht zu langer Zeit tat, gering schätzte. Die Sache war beim Weiland J. A. Gubernio aufs Tapet gebracht.

F. Die Methode, die Religionswahrheiten der Jugend beizubringen, ist seicht. Unterzeichneter, den 1789 der Hof durchs J. A. Gubernium als Kommissär nach Liburnien und Istrien die dortige Geistlichkeit in der sokratischen Lehrart zu unterweisen beorderte und dessen sowohl kleinen als großen illyrischen Katechismus zum Gebrauche vorschrieb, muß

gestehen, daß die Professoren der lateinischen Schulen in diesem Stücke noch viel zu weit zurück sind.

G. Man lehret die Jugend eine unausstehliche Art, ihre oratorischen Ausarbeitungen vorzutragen. Vor Scham und Mitleid schloß der Unterzeichnete seine Augen, als er den hoffnungsvollen Jüngling Politschanski in einer ekelhaften Grimassen- und Nasensprache seine verblühte Rede hersagen hörte und sah. Die beigeschlossene Rede sub ./. welche die Franciskaner als ein Meisterstück ihrer oratorischen Entbindung dem hierortigen Kreisamte zum Staunen vorlegten, mag zum Beweise dienen, wie traurig es hier um die Rethorik aussieht.

H. Ist wohl folgendes dem höchstseligen Kaiser Leopold II. gemachtes und ans Kastrum geheftetes Kronographikon auszurühmen Protector tutorque tuus vivere desivit: Ingemisce religio? Auch an König Franz glaubt die Religion ihren Protector und tutor, sowie an Kaiser Leopold und seinen Vorgänger mit Recht zu finden.

Unterzeichneter reichte den Vorschlag unmittelbar bei Hof nicht aus Mißtrauen zur ersten Instanz, sondern darum ein, weil er schon im September des vorigen Jahres aus dem Munde derjenigen, bei dem der erste Schritt zu machen wäre, es hatte, daß sich derselbe zur Genehmigung des Vorschlages unmöglich bequemen lasse. Umsoweniger wird die hochlöbliche Landeshauptmannschaft Unterzeichnetem es verargen, da er weder für sich noch für seine Kanoniker einträgliche Würden oder mächtige Freunde suchte, sondern vielmehr die Zahl seiner Feinde sich vermehren sah.

Freilich gewänne die Jugend nur dann erst, wenn die Erziehung dreien rechtschaffenen Weltpriestern übergeben würde: doch das wird die hochlöbliche Landeshauptmannschaft zu beurteilen wissen; nur geruhe hochdieselbe in Erwägung zu ziehen, daß das Kapital, aus dem die Franciskanerlehrer besoldet werden, dazu verwendet, und indessen, bis einige simple Beneficia vacant geworden sind, der öffentliche Fond der Sache sich anzunehmen die Gnade haben müsse.

Sollte es einmal dahin kommen, so verpflichtet sich Unterzeichneter sammt seiner mitgestifteten Geistlichkeit im Notfalle den Lehrer zu supplieren.

Was den dritten Fragepunkt betrifft, so dienet zur gehorsamsten Antwort, daß der Kanonikus Jos. Sterbenz sonntäglich predige, welches ihm seiner Gewohnheit wegen wenig Mühe verursacht, daß er aber selten zu Kranken berufen wird, weil ein Stadtvikar in der Absicht da ist, daß endlich das tägliche Chorbeten seine Pflicht sei: ob er dieser Pflicht zu nahe trete, wenn er sie der Schule und der Schularbeiten wegen manchmal zuhause erfüllte, geruhe die hochlöbliche Landeshauptmannschaft selbst gnädigst zu bestimmen.

Okrožni urad je izjavil, »daß da der Probst über das Betragen des Präfekten, welcher selben zur Austeilung der Prämien durch einen Schüler und nicht durch einen Lehrer laden ließ, aufgebracht wurde, er dem unterzeichneten Kreishauptmann den Antrag machte, ihm die Oberaufsicht über die Schulen zuzuspielen, er hingegen mit der Erinnerung zurückgewiesen wurde, daß dies nur allein der hohen Landesstelle oder dem Kreisamte zukommt«.

Slično piše »Österreichische Biedermannskronik« (Freiheitsburg, 1784) o ex-Paulincu in knjižničarju v Pragi, dr. theol. Ivanu Bartholottiju: »Hat durch seinen im Jahr 1782 zu Wien herausgegebenen Traktat de Tolerantia theologica ec. bewiesen, daß er nicht unter den Haufen seiner Ordensbrüder gehöre. Zwar haben es diese schon mehrere Jahre zuvor gemerkt und es ihm deutlich genug empfinden lassen, wie ausgeartet er sei, denn er war so lange ein Gegenstand ihrer Ränke und Verfolgungen, bis ihn Maria Theresia aus dem Fegfeuer seines Klosters befreyte...«

V afëri gimnazijske prefektore je imel Peršić okrožni urad proti sebi, a frančiškani deželno vlado; zato je za obe stranki instančna pot bila neugodna; Peršić je hotel mimo okrožnega urada, a frančiškani so svoje toke pošiljali direktno na Dunaj.

Frančiškani so se polnim pravom zanašali v tej stvari na okrožnega glavarja Žigo pl. Coppinija; zato je provincijal o. Jevnikar v prvem utoku cesarja prosil, da se preiščejo »entweder durch das Kreisamt, dem alle Umstände am besten bekannt sind, oder durch eine andere unparteiische Kommission die ihm zur Last gelegten Punkte«, a za mišljenje istega Coppinija so značilne tudi besede deželne vlade: »Man verspricht sich von dem Kreishauptmann, daß die von ihm zu treffenden Verfügungen ganz dem Geiste der Nachricht von einigen Schul- und Studienanstalten in den österreichischen Erblanden entsprechen werden« (podčrtano!).

Št. 3.

Na vprašanje je dobil Raigersfeld iz Novega Mesta ta odgovor, datovan 17. decembra 1794: »Über die hohe Entschließung vom ... erklärt sich Unterzeichneter:

a) daß er mit dem bei der höchsten Hofstelle zum allgemeinen Wohl eingebrachten Vorschlag, die hierortige Präfektur mit dem Kanonikate nur darum zu vereinigen suchte, weil er überzeugt war, daß das Präfektenamt als Nebenpflicht mit der Hauptpflicht des Seelsorgeamtes, wozu dieses Kollegiatstift ursprünglich errichtet ist, allerdings bestehen kann.

Diese an sich mögliche Vereinbarung leuchtete der allerhöchsten Hof- und hohen Landesstelle auch ein und darum wurde in der von dieser hohen Landesstelle an das löbliche hierortige k. k. Kreisamt ge-

richteten Verordnung vom 8. August 1792 angedeutet: »5tens, wird die Gymnasialpräfektur und Normalschuldirektorstelle auf den Kan. Josef Sterbenz, der sich mit uneigennützigem Eifer für das allgemeine Wohl beide Ämter, vereinigt mit der Seelsorge, zu übernehmen erklärt hat, mit der gesetzmäßigen Abhängigkeit von dem Herrn Kreishauptmann und Studienkonsesse des Landes, jedoch ohne einen Gehalt aus dem Schulfonde übertragen«. Diese allerdings mögliche Vereinbarung beider Pflichten hat auch

b) der allererst ernannte Jos. Sterbenz in wirklicher Ausübung nicht nur bewiesen, sondern noch dazu, weil er ein fähiger und tätiger Mann war, nach Absetzung des P. Kalist Weibl, Lehrers der 3. und 4. Grammatikklasse, dieses Lehramt über ein halbes Jahr ohne mindesten Nachteil des ordentlichen Predigeramtes selbst besorget.

Wenn also

c) der dormalige Präfekt H. Mihael Hofman über die Bestreitung dieser beiden Ämter sosehr klagt, so legt er ein öffentliches Bekenntnis seiner Unfähigkeit sowohl in Ansehung der Präfektur als des Predigeramtes und zugleich seiner äußersten Untätigkeit ab, folglich auch das Geständnis, daß seinen matten Geist diese 2 Ämter große Anstrengung kosten, welches aber auch die Ursache sein mag, warum er bisher in seiner Beförderung so langsame Fortschritte machte, daß er sich zu nichts weiter als zu einem Katecheten erschwang. Diese Mattigkeit des Geistes an Hofman und seine Unfähigkeit und Untätigkeit, wie auch sein unfreundliches und totes Betragen, welches sowohl ihn von allem Umgange mit Leuten als alle Leute von dem Umgange mit ihm absonderte, merkte Unterzeichneter und das ganze Kollegiatstift schon lange; nun aber müssen wir auch erfahren, daß er ein unruhiger und eigensinniger Mann ist, welcher sich mit uns und dem löbl. k. k. Kreisamte stoßt. Daher bereuen wir sehr schmerzlich, daß er sowohl unserer Erwartung, die wir in seiner Wahl von ihm hatten, als der Anempfehlung des würdigsten Weiland Herrn Weihbischofs Mikolitsch, welcher ihn als einen für beide Ämter tauglichen Mann schilderte, so wenig entsprach. Da wir uns also in seiner Wahl sosehr betrogen sehen; da wir in seiner Person ein uns chevor gänzlich unbekanntes Individuum nur darum zum Kanonikus wählten, damit wir zugleich einen Präfekten, folglich einen Mann, der sowohl das mit dem Kanonikate nach Gubern.-verordnung vom 18. Febr. 1790 verbundene Predigeramt als die Präfektur zu besorgen imstande ist, haben könnten; folglich da wir in seiner Person ohne dieses Bedingnis nie gestimmt hätten; auch vermöge unsern Statuten die Erfüllung der seelsorglichen Pflichten von dem Kanonikate nie trennen könnten: da wir ferner die dem Kanonikate wesentlich anklebende Predigers- und Seelsorgerspflichten mehr gedachtem Herrn Hofman als

einem erwählten Kanoniker sowohl als dem hochwürdigsten Ordinariate vorläufig erinnerten; da er selbst bei seiner Installation dies feierlichst beschworen hat: da noch dazu die Bürde des Predigeramtes um 10 Uhr nicht ihm allein sondern auch seinen Mitkollegen Herrn Perušitsch in eben dem Maße und Zahl trifft, die Frühpredigten aber unter alle Stiftsmitglieder mit einbegriffen des unterzeichneten Probstes als Kanonikus per turnum und nach Ordnung der Monate verteilt sind; so glauben wir berechtigt zu sein, die Erfüllung beider Pflichten immerfort oder wenn er die wesentlichsten Obliegenheiten des Kanonikates und Predigeramtes nicht erfüllen will, die Aufgebung und Resignation sowohl der Präfektur als des Kanonikatamtes zu fordern; damit wir sogestalten in den Stand gesetzt werden, an seiner Stelle entweder einen aus unserer Mitte vorzuschlagen oder einen neuen Kanonikus zu wählen, der beide Schul- und Kanonikatämter ohne Beschwernis und mit Erfolg besorgen wird. Allein es ist nicht so viel die mit allen diesen Ämtern verbundene Last als

d) der niedrige Eigennutz der Hauptgrund, warum Herr Hofman die hochlöbliche Landesstelle sowohl als das hochwürdigste Ordinariat bestürmt; er hat sich mit Kränkung seines eigenen und unseres Charakters und mit auffallender Bewunderung der ganzen Stadtgemeinde herabgewürdigt und sich zum Kostgeber und Instruktor der Schulknaben aufgestellt. Es ist sich also nicht zu wundern, wenn er sich so sehr angelegen sein läßt, die Bürde des mit dem Kanonikate verbundenen Predigeramtes abzuschütteln; da ihn das freiwillig aus Eigennutz aufgenommene Joch, daß in die strengste Haushaltung und die viel Zeit raubende Instruktion und Kinderaufsicht so tief niederbeugen. Dieses in Ansehung des Predigeramtes und in Ansehung

e) des täglichen Chorbesuches aber haben wir uns capitulariter schon mündlich und über seine, diesfalls uns unter 7. November l. J. hieher eingerichte Bittschrift schriftlich dahin erklärt, daß wir gar nicht anstehen, wenn er zur Zeit der zweimaligen Prüfung und des ihm vorgeschriebenen Schulbesuches, wie auch in sonstigen Erforderungsfällen sich von dem Chorbesuch befreie; besonders da wir glauben, daß die Vorschrift keine alltägige, vielweniger den Lehrstunden nachteilige und wie wir verläßlich erfahren haben, den Lehrern eben darum lästige Schuluntersuchung erfordere.

Da also aus obangeführten Beweggründen, Widerlegungen und Erläuterungen erhellet, daß Herr Bittsteller über die erst erklärte Befreiung von dem täglichen Chorbesuche, um sein Präfekten- und Normalschuldirektorsamt nach Vorschrift zu verwalten, keiner weiteren Ausnahme bedürfe, weil sich diese beiden Ämter von einem in beidem Fach bewunderten Mann, für welchen sich Herr Hofman vor und bei seiner Installation erklärt hat, besorgt werden können und von der höchsten

Hof- und hohen Landesstelle die Präfektur mit dem Kanonikatamte, vereinigt mit der Seelsorge, verbunden wird; so bitten wir Unterzeichnete, mehr gedachten Herrn Hofman mit seinem ungegründeten Anspruch abzuweisen; überhaupt aber selben zur Redlichkeit, Einverständnis, Dienstwilligkeit und zu einem ruhigeren und gefälligeren Betragen gegen seine Mitkollegen zu ermahnen, sowie wir im Gegenteile hiemit angeloben, ihn als unsern Amtsgehilfen jederzeit anzusehen und sowohl zur Zeit des Turnus seiner Frühpredigten, damit er nicht zweimal des Tages, welches bis nun keinmal wiederfahren ist, die Kanzel besteigen darf, so wie sonst nach unsern Kräften zu unterstützen, falls aber diese Verfassung nicht gefällt, ihm aufzutragen, daß er seine beiden Ämter niederlege; damit die hohe Landesstelle, das hochwürdigste Ordinariat und dieses Kollegiatstift nicht weiters beunruhigt werden und wir demnach einen andern geschickten Mann, den wir wirklich schon haben, zu diesen Ämtern wählen könnten.

Kollegiatstift Neustadtl, 17. Dezember 1794.

Franz Niklas Persich v. Köstenheim, Probst.

Gregorius Jenitsch,	{	Kanoniker.
Thomas Anton Wulowitsch,		
Anton Erasm. Mertl de Mitterberg,		
Franz Niklas Vermatti,		
Anton Peruschitsch,		

e,
te,
ch
st-
ne
en,
les
nes
wie
ung
ge;
eses
men
esen

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIENICA

00000476237